

MODRA PTICA LETO X.

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Vladimir Bartol. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 1. ŠTEVILKE

DECEMBER

V. B.: Deseto leto Založbe Modre ptice

Ignac Koprivec: Ob dvajsetletnici naše svobode

Franc Vodnik: Nekaj o »beraču z belo krizantemo v gumbnici«

Milan Kajč: Štajerc

Svetoslav Minkov: To se je zgodilo v Lampa-deforiji

Karl Figdor: John Knittel-pesnik — Obisk pri avtorju »Vie Male«

Zapiski

Svetoslav Minkov

Poročila

Razno

DESETO LETO ZALOŽBE MODRE PTICE

V. B.

Devet let nepretrganega in uspešnega dela je nedvomen dokaz ne le za življenjsko sposobnost, marveč tudi za upravičenost in potrebnost ustanove, kakršna je knjižna založba. Založba Modra ptica stopa zdaj kot izdajateljica knjig kakor tudi istoimenske revije z nezmanjšanim elanom v svoje deseto leto. Polne police knjig svetovnih kakor tudi domačih avtorjev ter devet debelih letnikov revije nazorno pričajo, da je bila žetev teh devetih let dovolj obilna in pomembna za našo razmahujočo se kulturo. Cela mala biblioteka je že to. Med tolikimi drugimi: Hamsunovi *Blagoslov zemlje*, *Pan* in *Potepuhi*, Galsworthyjeva *Saga o Forsytih* in *Temni cvet*, Lawrenceovi *Sinovi in ljubimci*, Sinclair Lewisov *Arrow-smith*, od starejših klasikov Gončarovljev *Oblomov*, Turgenjevljevi *Očetje in sinovi* ter *Pomladne vode*, Walterja Scota *Ivanhoe*, Meriméejeva *Šentjernejska noč*, Gorkega *Trije ljudje*, Lagerlöfove *Gösta Berling*, potem biografije kot so Ludwigov *Napoleon*, Millerjev *Sveti Satan*, Stracheyjeva *Kraljica Viktorija*, Gine Kausove *Katarina Velika*; dalje problematični Weiningerjev *Spol in značaj*, tri debele knjige Wellsove *Svetovne zgodovine*, odlični Lavrinovi eseji o *Dostojevskem*, *Nietzscheju* in *Tolstoju*, poučne in tehtne Jeansove *Tajne vsemirja* itd.

Da je mogla Založba v danih razmerah izpolniti tako obsežen program, je bilo potrebno predvsem dvoje: Kader dobrih sodelavcev in zadostno visoka kulturna zrelost čitajočega občinstva. Založba se je trudila, da bi si pridobila ter obdržala oboje. Prevajali so skoraj vsi, ki so si pri nas na tem polju pridobili ime. Mnogi pa so se v prevajalski spretnosti izurili prav kot sodelavci pri Modri ptici. Tako srečujemo na knjižnih prevodih imena Otona Župančiča, Vladimira Levstika, Josipa Vidmarja, Stanka Lebna, Frana Albrechta, od mlajših, od katerih je večina prevajala skoraj izključno za Modro ptico, pa imena Rudolfa Kresala, Petra Donata, Mirka Javornika, Milene Mohoričeve, Vladimira Premruja, Filipa Kalana, Staneta Meliharja... Slovenski jezik je ponovno dokazal svojo prožnost in svoje bogastvo. Saj se dá v njem prav tako dobro izraziti jasni realizem kakega Galsworthyja ali bujna romantika kakega Jacka Londona, kakor hladna analiza kakega Sinclairja Lewisa ali žolčljivi znanstveni patos kakega Weiningerja. Ruski klasiki se čitajo v slovenščini malone kakor v originalu in tudi Knut Hamsun je ohranil v našem jeziku ves svoj nordijski čar.

Pomen teh prevodov pa ne tiči samo v ponašitvi tolikih in tolikih znamenitih del iz tujih slovstev. Vsaj tolikšen dobiček pomenijo tudi kot obogatitev našega besednega zaklada in izrazoslovja. Saj prikazujejo ta dela odrezke življenja iz skoraj vseh dežela sveta ter udejstvovanje v

najrazličnejših panogah in v najbolj nasprotujočih si socialnih plasteh. Na skrajnem severu, kjer kraljujeta mraz in led (Hamsunova dela, Williamsonova *Zemlja mi je povedala* itd.) in v vročih tropskih krajih (*Gumijeve plantaže*), na kmetih in v mestu, v sedanosti in v preteklosti, na suhem in na morju so torišča pripovedovanih snovi. Naši prevajalci so pokazali tako svojo spretnost, kakor tudi sposobnost slovenskega jezika, da so se mogli dotipati do tako različnih osebnosti in da so obvladali tako pestre in nam tako tuje in daljne pokrajine ter ljudi. To se nam zdi potrebno poudariti še posebej zato, ker se tolikokrat slišijo napačna in krivična naziranja o koristnosti prevodov iz tujih slovstev.

Toda še ena točka je, ki je v tej zvezi nikakor ne smemo prezreti. Prejšnje generacije so čitale in spoznavale tuja, in tudi slovanska slovstva skoraj izključno preko prevodov v nemščini. S tem je dobila slednja ne le pomen, ki je resno ogrožal prestiž rodnega jezika, marveč tudi ogromno prevlado nad vsem našim duhovnim življenjem in pojmovanjem. Naš inteligent je mislil in deloma celo tudi že govoril v nemških izrazih. Celó tako slovanski avtorji, kot sta n. pr. Tolstoj in Dostojevski, so se nam prikazovali skozi prizmo nemškega jezika in duha. Posledica tako intenzivnega prevajalskega dela je: današnja mladina spoznava tuji miselni, socialni in kulturni svet v pretežni meri preko rodnega jezika in duha. Koliko to pomeni, vemo vsi, ki smo še poznali prejšnji sistem. In še nekaj. Naši mladi avtorji mislijo danes izključno v domačem duhu in operirajo z neprimerno bogatejšim izrazoslovnim instrumentom. Ni se jim treba v sebi boriti proti vplivom tujega jezika in tujega duha. Tudi to je činitelj, ki ga je treba omeniti v zvezi z našim kulturnim razmahom v svobodni domovini. Doprinesel je mnogo k utrditvi naše narodne samozavesti.

Ni se pa Založba Modra ptica omejila zgolj na prevode iz tujih slovstev. Poleg revije Modre ptice, ki je v pretežni meri prinašala proizvode domačih avtorjev in o kateri bomo pozneje še posebej spregovorili nekaj besedi, je izdala tudi nekaj pomembnih knjig domačih avtorjev. Tako predvsem dvojce monumentalnih pesniških zbirk Alojza Gradnika, *Svetle samote* in *Večne studence*, ter dramo *Lopez*, zbirko novel *Al Araf* in roman *Alamut* Vladimira Bartola. Za prihodnje leto je napovedana velika monografija Marje Boršnikove o *Aškercu*. Sem moramo prišteti tudi knjigo treh esejev našega rojaka Janka Lavrina, ki je univerzitetni profesor v Nottinghamu, čeprav so izšle prvotno študije o Dostojevskem, Nietzscheju in Tolstoju v angleščini. Avtor pa jih je za slovensko izdajo še posebej predelal in izpopolnil.

Skozi vseh devet let je spremljala iziše knjige na njihovi poti v svet mesečna revija Modra ptica kot trdna vez med izdajateljico in čitajočim občinstvom. Uredništvo se je trudilo, da bi dalo reviji visok kulturni nivo, ne da bi pri tem zašlo v kakršno koli ideološko ali svetovnonazorsko opredeljenost. Merodajna sta bila vselej samo resna prizadevnost avtorja in pa kvaliteta dela. Predvsem je našel v reviji Modri ptici svoje torišče kader mlajših pisateljev, esejistov in kulturnih delavcev, od katerih jih je več izšlo prav iz kroga Modre ptice, drugi spet so se skoraj izključno samo v njem udeleževali. Tako vidimo že prav spočetka v tem krogu Jožeta Kranjca in Miška Kranjca, Rudolfa Kresala in Mirka Javornika, Vladimira Bartola in Filipa Kalana, prezgodaj umrlega Petra

Pajka, Josipa Vidmarja in Stanka Lebna, za tem Petra Donata, Mileno Mohoričovo, Bogomira Magajno, Gelč Jontesovo, nato Božidarja Borka, Toneta Potokarja in Francéta Vodnika, od najmlajših Ferdinanda Godino in Igiča Koprivca ter še toliko drugih, ki so resno in prizadevno sodelovali. Ves ta čas je skoraj nepretrgano urejeval revijo Modro ptico Janez Žagar.

V teh devetih letih je priredila Založba Modra ptica preko revije več anket, v katerih se je obrnila neposredno do svojih naročnikov in čitateljev, povprašujoč jih po njihovih željah in mnenjih glede nadaljnjega dela tako pri knjižnih zbirkah kakor tudi pri reviji, in pa po njihovi sodbi o že izdanih knjigah in o delu Založbe. Vse ankete so nepričakovano lepo uspele in rezultati so bili priobčeni v reviji. Tako je ostala Založba Modra ptica v neprestanem stiku s svojimi naročniki in čitatelji in se je pri svojem programu tudi izrecno ozirala na njihove želje ter upoštevala marsikateri dober nasvet. Zato gleda lahko z mirno vestjo na teh devet let, ki jih ima že za seboj, kakor tudi z vedrim zaupanjem v svoje bodoče naloge.

OB DVAJSETLETNICI NAŠE SVOBODE

IGNAC KOPRIVEC

Jesen leži nad deželo. V svojem iz veka v vek prehajajočem smrtnem sovraštvu do vsega, kar je sveže in mlado, se zapikuje z ostrimi, vse razjedajočimi čekani v cvetje in zelenje, ki je imelo moč kljubovati nevihtam do tega časa, zdaj pa omaguje tudi ono. Pravega prijema, pravega ugriza je bilo treba in odpor je strt.

Po nebesnem svodu se vozijo oblaki. Kakor mogočne grmade dima, ki ga vali pod nebo požar, se mešajo med seboj, divjajo gori in doli, temnijo in postajajo znova svetlejši ter bičajo trudno rastlinje z dežjem, kakor bi ga hoteli zaliti.

Sonca skoraj ni več, če si pa pribori vrzel in pogleda izpod oblakov, ali če je vendar jasen dan, je ono brez moči in neke nizko, kakor bi se hotelo potegniti v brezdelje, si odpočiti in se pripraviti na novo pomlad.

Tako je bilo tudi pred dvajsetimi leti, ali takrat je bil ves ta jesenski mir, ki vlije lenobo celo v človeka, iztirjen. Beseda, kakršne naš človek ni bil vaju, je zaplavala nad hrami, zaorila nad gozdovi in travniki ter zajela vso našo deželo, jo razmajala in razživel, da je iz vseh ust zvenel vzklík, kakršnega dolga stoletja ni čul nihče pri nas: Svoboda!

Svoboda.

Mnogi so gledali vanjo z brezizraznimi očmi, kimali z glavami in tiho momljali, zakaj stoletja je ni rabil nihče, pa jim je njen pomen postal tuj in so jo celo odklanjali. Hlapec je otrpnil tudi duhovno in mu takšna beseda ni pomenila ničesar. Mladina pa jo je doumela. Doumeli so jo tudi oni starejši ljudje, ki niso pozabili naše zgodovine, in so se pridružili borcem za svobodo, ker so spoznali, da je ona najelementarnejše gibalno človeštva, ki ima lastnost dvigniti ga moralno in fizično, kajti usposablja ga za samorodno delo, mu načrtuje njemu lastne smotre in še toliko drugega. Če je odvzeta narodu svoboda, izvršuje, kar mu je naloženo, duhovno napredovati pa ne more kot bi sicer, ker je kulturni napredek

služabnika v nasprotju z računi gospodarja, odpade pa tudi važno gonilo k napredku, namreč želja po tekmovanju s sosedi.

Iz vseh vekov, ki nosijo obeležje človeškega življenja, se čuje jek sužnjev v borbi za svobodo, zakaj od nekdaj si je močnejši lastil pravico vladati šibkejšemu, čeprav so idealisti trdili, da je kulturni razvoj narodov prinesel konec tudi vprašanju suženjstva. Ali kdor se ozre v zgodovino najbližje preteklosti, ki je pisana s solzami milijonov ljudi, vidi, kako so takšne trditve zmotne. — Izkazalo se je, kako zmotno se je zanašati na srčno kulturo ljudi, kako zmotno je polagati skrb za svobodo naroda v pesti prijatelja in kako pravilno je naziranje: sila, brezsrčnost strahuje in doseza. Danes, kakor že dolgo ne, je postala svoboda lastnina močnih. Lahko jo podarijo pomagačem, ki so jim napravili uslugo, lahko jo pa odvzamejo tudi kakšnemu mirnemu narodu, ki se je v svoji vestnosti in pridnosti dokopal v duhovno višino, katere so mu sosedge nevoščljivi. In kulturni svet molči. In kulturni svet ne protestira.

Svoboda, mir, Jugoslavija!

Valovi brezkončnega navdušenja so preplavili ob teh besedah našo domovino, in tudi oni, ki so spočetka poslušali z nezaupanjem spontano veselje množic, so sčasoma spoznali, da ne gre za kričanje mlečnozobe otročadi.

Pisano, mozaiku podobno cesarstvo habsburških mogočnikov, ki je bilo zgrajeno na pretkanosti, intrigah in nasilju, se je zrušilo. Sestavljajoči ga narodi so dobili pravico samoodločbe, in uresničila se je utopistična želja velikih sinov naše domovine, vcepljena v zadnjem času v sto tisoče src našega ljudstva. Ustvarila se je Jugoslavija, pod katere krovom se je strnilo v bratskem objemu troje narodnih individualnosti z obljubo skupnega dela za blagor države in sestavljajočih jo narodov. In ko so se polegli prvi vzkliki navdušenja, se je ves narod vrgel složno na delo.

Bilo ga je ogromno. Polja so bila zapuščena, hrami so se podirali, zakaj mož, ki bi jih popravljali, ni bilo. Žene so pod prehudimi bremenii, ki so ležala na njihovih ramenih, omagale. Mnoge so obupale, se vdale pitju in razvratu, in deca je morala gledati, kako delijo njih matere posteljo z vojnimi ujetniki, s klateži, ki so prišli slučajno v vas, ter z mladostniki, ki so se komaj začeli zavedati svoje moškosti. Bilo je veliko gorja, preteklo je veliko solz, preden se je življenje znova uravnalo in usmerilo na pravi tir, ali uredilo se je vse. Ideal svobode je vodil od vojne iztirjene množice k delu in v rosnem jutru so zadehtele prve sveže brazde; počili so biči, pot je kanil na spočito prst in pripravljeno je bilo za prvo žetev v svobodni državi.

Potem smo želi in sejali leto za letom. Pospravljali smo pridelke na kmečkih njivah, pospravljali jih na duhovnih poljih, in danes, ko obhajamo prvo dvajsetletnico svoje svobode v lastni državi, se lahko mirno ozremo nazaj in pregledamo to svoje delo.

Razstava Slovenske knjige, ki je imela namen prikazati nam sadove našega literarnega in znanstvenega udejstvovanja v teh dvajsetih letih, je nudila obiskovalcem kaj lep vpogled v slovensko leposlovno in znanstveno delo. In kdor je bil do tega dne v dvomih, ali smo upravičili svojo svobodo ali ne, se je ob pogledu v razstavno dvorano lahko umiril. Narod, ki je v borih dvajsetih letih napravil tako ogromen korak naprej, je jasno izpričal svojo življenjsko silo, svojo moč in zdravje ter lahko gleda z zaupanjem v bodočnost.

Da se naša kultura razvija vsestransko z naglimi koraki, je opaziti tudi v glasbi. Zadnja leta si je priborila pot tudi v marsikatero inozemsko glasbeno dvorano in so nas preko nje spoznali narodi in ljudje, ki do takrat sploh niso niti vedeli, da obstajajo na svetu Slovenci.

Preko narodnih in umetnih pesmi, lažjih operet in plesne glasbe smo se slednjič povzpeli tudi do težjih kompozicij, in čuje se, da lahko pričnemo mirno govoriti o individualnosti slovenske glasbene umetnosti, kolikor je pač to v glasbi mogoče.

Da se nam je v teh dvajsetih letih plodno razvila tudi upodablajoča umetnost, o tem pričajo vedno številnejše umetnostne razstave. Po prvih povojnih letih tipanja in iskanja sta si slovensko slikarstvo in kiparstvo izklopala globoko strugo in danes lahko s ponosom gledamo na celo vrsto umetnikov, ki nas tako doma kakor tudi v tujini prav častno zastopajo.

Kako velik korak naprej je napravila v teh letih naša znanost, je pokazala vprav razstava slovenske znanstvene knjige. Za ta napredek se moramo v prvi vrsti zahvaliti naši univerzi, o kateri smo tako dolgo sanjali in ki je postala resnica takoj, ko se je naš narod osvobodil tujega jarma in se strnil s svojimi brati v skupno državo.

Prav tako lep in razveseljiv razmah je pokazalo tudi naše Narodno gledališče. Skozi vse nevarne čeri premnogih kriz je varno prepeljalo svoj čolnič ter si tudi za naprej zagotovilo svoj obstoj.

Živo je bilo tudi gospodarsko in politično življenje, čeprav je treba priznati, da bo potreba prav na teh poljih še mnogo truda in napora, preden bo dosežena tista stopnja, ki bo odgovarjala resničnemu stanju stvari in resničnim potrebam.

Življenje v lastni državi je pokazalo v teh dvajsetih letih njenega obstoja velikanski razmah vseh sil našega naroda, večji morda, kakršen je bil preje dosežen v celem stoletju. Čeprav nam ni usoda dodelila, da bi bil ves naš narod združen pod svojo streho, vendarle doseženi rezultati zgovorno pričajo, koliko pomeni za razvoj naroda njegova svoboda. To čuvati in z vsemi silami braniti je naloga nas vseh in vseh bodočih rodov.

NEKAJ O »BERAČU Z BELO KRIZANTEMO V GUMBNICI«

(Ob dvajsetletnici smrti Ivana Cankarja)

FRANCE VODNIK

Letos dne 11. decembra bo minulo že dvajset let, odkar je umrl Ivan Cankar, ki ni bil samo največji slovenski leposlovni ustvarjalec v začetku tega stoletja, ampak ga moramo poleg Prešerna šteti vobče za najpomembnejšega predstavnika naše književnosti sploh. Ivan Cankar ni bil samo pisatelj v običajnem pomenu besede, avtor neštetihi pesmi, novel, povesti, dram in drugih spisov, ampak je bil v pravem pomenu borec v areni kolektivnega narodovega življenja ter eden največjih reformatorjev v zgodovini slovenskega duha. Po tej univerzalnosti kulturnega dela bi mogli primerjati z njim samo še Franceta Levstika. Res da noben slovenski pisatelj doslej še ni napisal toliko kakor on; prav tako pa tudi še nihče med nami ni v svojih spisih tako živo izrazil našega slovenskega

značaja, v podobi povečal naših vrlin in idealov ter razgalil in ob-
sodil naših napak kakor on, zaradi česar je vpliv njegovih idej in njego-
vega dela na vse naše javno in kulturno življenje tem večji, čim bolj
do jedra se jim približujemo. Pri tem so največjega pomena Zbrani
spisi Ivana Cankarja, s katerimi smo se v teh dvajsetih letih, kar mu je
smrt iztrgala pero iz rok, oddolžili njegovemu spominu. Seveda ne smemo
v teh dvajsetih zvezkih videti samo »zbranega dela«, ampak v prvi vrsti
živega duha genija, ki je sicer telesno umrl, a v svojih delih in po njih
živi dalje v členih svojega narodnega občestva. Ta namen imajo oziroma
bi vsaj morale imeti tudi obletnice, kakršnih eno praznujemo prav letos:
biti ne smejo samo izraz pietete do velikega pisatelja, ampak predvsem
dokaz naše volje, da tisto, za kar se je Ivan Cankar vse življenje tako
rekoč sam samcat boril, preide tudi v nas ter postane del naše zavesti.

Prav zaradi tega tudi ne bom v naslednjih vrsticah obnavljal zgodbe
njegovega življenja, ki je najbrže tako vsem znana, a tudi ne obravnaval
zapovrstjo vseh njegovih del, ker bi bilo to preobširno. Povedati hočem
le nekaj splošnih misli ter opozoriti na tisto, kar utegne predvsem biti
značilno za tega »berača z belo krizantemo v gumbnici«. Ta podoba,
s katero je Ivan Cankar označil samega sebe, prav dobro ponazoruje
usodo kulturnega delavca, posebno pa še umetnika v malem ter — pri-
znajmo — v marsičem zaostalem narodu: ponazoruje in poudarja namreč
njegovo duhovno bogastvo spričo revščine, v katero je obsojen zaradi
materialnih kakor tudi zaradi socialnih in kulturnih razmer.

Smrt Ivana Cankarja ni pomenila samo zaključek njegovega osebnega
literarnega delovanja, ampak nam hkrati predstavlja pomemben mejnik
v razvoju naše književnosti. Z njim se je v bistvu zaključila doba tako
imenovane nove romantike, kakor po navadi imenujemo umetnostno
strujo na začetku tega stoletja. Čeprav bi lahko imenovali dolgo vrsto
avtorjev, ki so delovali v tem umetnostnem pravcu, vendarle štejemo za
reprezentante »moderne«, kakor se to obdobje tudi imenuje, iz večine
le štiri pisatelje: Josipa Murna-Aleksandrova, Dragotina Ketteja, Otona
Župančiča in Ivana Cankarja. Izmed njih je zadnji najpomembnejši,
tako da ga je češki pesnik Otokar Březina po pravici imenoval »največ-
jega genija, kar jih je imelo Slovanstvo konec XIX. stoletja«. Z njim
smo Slovenci dobili pisatelja, ki je kakor nihče drug pretrgal vezi z našo
duhovno in literarno preteklostjo v drugi polovici minulega stoletja, ko
je bila literatura celó v najboljših primerih le spremljevalka ostalega
življenja, medtem ko se je neredko smatrala celo za sredstvo te ali one
ideologije ali pa za zabavno področje. Le če to vemo, bomo lahko
razumeli tudi Cankarjev boj za novo umetnost, ki ga je tako nazorno
upodobil v simbolih »Lepe Vide« in »Krpanove kobile«. Prva podoba
predstavlja avtonomno, čisto umetnost, ki raste iz človekovega hrepenenja,
trpljenja in ljubezni; druga pa je prispodoba malomeščanskega okusa,
ki je, žal, prevladoval v našem slovstvu ob nastopu Ivana Cankarja
oziroma moderne sploh.

Kakšen mladosten ogenj in zanos sta prevevala dušo nastopajočega
pokolenja ob zatonu minulega veka, najbolje vidimo iz samozavestnih
besed, s katerimi je Ivan Cankar že leta 1897. v članku »Naša lirika«
pozdravil vzhajajoče sonce nove umetnosti: »Sijati je začelo izza gorá,
zdaj še medlo, z bledim, skoraj hladnim žarom... ali... kmalu priplava
na naše nebo; ne zadrže ga filistrske meglé, ki leže nad nami kakor

mora... Moderna lirika je pred vrati in kadar potrka dovolj glasno, odpro se ji sama od sebe.« Toda te besede, s katerimi je Ivan Cankar označil predvsem poezije Aleksandrova, Ketteja in Župančiča, so veljale prav tako za njegovo literarno delo, ki pa je zajelo vsa leposlovna področja hkrati: liriko, pripovedništvo, dramo, esej itd. Menda ni bilo v naši zgodovini ne prej ne pozneje dobe, ko bi ideal umetnosti našel tako pripravljena in tako do kraja žrtvujoča se srca kakor ravno v času Ivana Cankarja. Zato vidimo, da je ta strastni privrženec lepote dobršen del svojih moči žrtvoval ne samo estetskemu oblikovanju kot takemu — t. j., da bi pisal, kakor in kolikor mu je pač dano —, ampak je v premnogih spisih leposlovnega ali esejistično-polemičnega značaja zmerom znova načenjal vprašanje umetnosti. Zdaj — v »Lepi Vidi« — ga nam je kazal kot osebni ideal »fanta, ki je videl rožo čudotvorno«, zdaj zopet — v »Beli krizantemi« — kot cvet narodove kulture; prav tako pa je — na primer v »Pohujšanju v dolini šentflorjanski« — v prisposobi razodeval usodo te »nebeške hčerke« v malomeščanskem okolju, ali pa — kakor v »Krpanski kobili« in drugih polemičnih spisih — kar naravnost obračunal s tistimi, ki so umetnost, ki naj odkriva dobro in zlo v človeku in ga tako osvobaja kaosa njegove narave, ponižali na stopnjo cirkusa in varieteja, ki naj služita le zabavi malomeščana in filistra. Prav ta boj za estetske vrednote, za pravo umetnost je za Ivana Cankarja nadvse značilen, tako da smo ga po pravici poudarili precej v začetku.

Pri tem pa seveda ne smemo prezreti vprašanja, ki se nam tukaj samo po sebi vsiljuje: za kaj je šlo tej novi umetnosti in kako, na kak način je skušala upodobiti svoje novo spoznanje. To je v bistvu vprašanje glede vsebine in oblike nove umetnosti. Kar zadeva prvo, nam je dal najboljši odgovor Ivan Cankar sam, ko je, pišoč o Župančičevi zbirki »Čez plan«, imenoval trpljenje in hrepenenje svoje generacije »dramo modernega človeka, ki je preveč človek, da bi živel živalsko življenje, in ki mu je zategadelj sojeno trpljenje«. Ta dualizem, razkol med duhom in telesom, med zemljo in nebom, med idealom in resničnostjo, je najznačilnejša poteza »romantičnih duš«, kakršne so po večini duše Cankarjevih junakov, le da v prvi dobi prevladujejo omahujoče, pozneje pa zmagujoče narave. Kar pa zadeva obliko in slog te nove umetnosti, ju na splošno najlažje označimo z izrazom simbolizem. Prisposoba, s pomočjo katere je pisatelj izrazil tudi notranja dejstva, na zunaj nevidno življenje duše, je vsaj najvidnejša skupna poteza v slogu novoromantičnih pisateljev. Tudi v Cankarjevih spisih, ki so iz večine bolj lirska kakor pripovedna dela, prevladuje ta način prikazovanja življenja. To ima vzrok v dejstvu, da so skoraj vsa njegova dela v nekem smislu avtobiografska, čeprav so dvignjena v svet občečloveške pomembnosti. V tem pogledu je Ivan Cankar pravo nasprotje našim realistom, na primer Jurčiču, Kersniku ali pa Finžgarju, ki v svojih spisih pripovedujejo »resnične« zgodbe, to je zgodbe iz zunanjega življenja. Ivan Cankar pa pogosto le na videz pripoveduje zgodbo; a v resnici je ta zgodba (ali drama) le prisposoba za to, kar je avtor sam v sebi doživel. Zato tudi osebe v teh delih niso vedno resnične, ampak so neredko le poosebljenja pisateljevih misli in čustev ali pa personificirane ideje (Lepa Vida, Hlapec Jernej, Gospod stotnik itd.).

S tem v zvezi je tudi dejstvo, da pisatelj rad ponavlja svoje motive, ki jim pa seveda skuša dati vedno nove, čistejše in točnejše oblike.

(Primerjaj na primer »V mesečini« in »Pohujšanje v dolini šentflorjanski«.) Zato se ne smemo nič čuditi, da tu pa tam naletimo na znane stvari. Pisatelj sam je o tem zapisal pomembne besede: »Zdi se mi, da leži vsakemu pravemu novelistu ena sama novela v krvi. Tista dobiva zmerom drugačno lice — drugo vsebino, drugo snov, druge besede, celo drugo misel. Le toliko se ta edina novela spreminja, kakor se spreminja in razvija človek.« Prav tako pa je zanj značilno, da kljub velikemu poudarku samovrednosti umetnosti ni bil larpurlartist, to je umetnik, ki bi n. pr. pisal zgodbe brez ideje, brez globljega življenjskega smisla, marveč je bil mnenja, da je vsa umetnost naposled le zaradi človeka in da naj zato služi življenju: »Ne v areni literature, v areni življenja sem stal! Njemu, vesoljnemu, vseobsežnemu sem napovedal boj...« Takó je kar najodločneje protestiral proti vsem tistim, ki so poveličevali njegov »artistični« slog, bogastvo podob in melodioznost jezika, ter jih ostro zavrnil: »Razodeli so besedo, zamolčali so misel...« In vendar smo že poprej rekli, da je Ivan Cankar v novi umetnosti videl predvsem »hamletsko dramo«, kar ne pomeni nič manj kakor to, da naj se po njej spremeni življenje v osnovah. Ivan Cankar, prevajalec »Hamleta«, je pač vedel, da je bistvo te tragedije v usodni nalogi: urediti čas, ki je prišel iz reda. To nam potrjujejo tudi besede, s katerimi je pozneje označil dobo, ko je stopil v slovensko kulturno življenje. »Takrat«, pravi, »je bil med nami splošen gnus, ki ni bil samo literaren.«

In tako vidimo, da se Ivan Cankar tudi kot pisatelj bori predvsem za nove življenjske ideale, za boljšega in čistejšega človeka ter za pravičnejše moralne in socialne odnose med ljudmi. To pa je delal na dva načina: ali je kritiziral življenje, kakršno je videl okrog sebe, nelepó in nepošteno, ali pa je v simbolih in pesniških vizijah slikal tisti lepši in boljši svet, ki ga je sanjal in v katerega je veroval ter ga zato oznanjeval. Tako najdemo, da so pisatelju priljubljeni zlasti motivi, ki se tičejo našega življenja, bodisi narodnega, socialnega, umetniškega ali moralnega. Vse to pa je delal iz ljubezni do domovine, tudi tedaj, kadar je bičal napake. Da je res tako, nam najbolje povedo njegove besede: »Kažem narodu, kako je majhen, kako je malodušen, kako tava brez volje in brez cilja; kažem mu glorio breznačelnosti, češčenje hinavščine, slavo laži; zato da se predrami, da spozna, kdo in kje da je, ter da pogleda v prihodnost. Ali nisem pel o žalosti, ker je bilo v mojem srcu hrepenenje po veselju? Slikal sem noč, vso pusto in sivo, polno sramote in bridkosti, da bi oko tem silneje zakoprnelo po čisti luči. Zato je bila moja beseda, kakor je bila trda in težka, vsa polna upanja in vere! Iz noči in močvirja je bil v nebeške daljine uprt moj verni pogled — vi pa ste me razglasili za pesimista!« Še nazorneje pa se je izrazil glede tega drugod. »Če bi jaz tako noró ne bil zateleban v Slovenijo in slovenščino — je rekel — bi mi nikoli ne prišlo na misel, pisati satire.« Satira — tako se imenuje tista leposlovna oblika, v kateri pisatelj biča razne človeške napake in slabosti — je bila zategadelj Cankarju zelo priljubljena. Posebno rad je za to uporabljal dramatsko obliko (»Za narodov blagor«, »Pohujšanje« itd.). A prav tako je rad pisal tudi romantične zgodbe in drame: te pa so bile podobe njegovega lastnega duševnega življenja, sanje o kraljestvu lepote, hrepenenje po tem vzvišenem carstvu duha. »Misel pride, sam Bog vedi, odkod; a kadar pride, je to edini lep trenutek, ki je človeku še dodeljen. Zdi se mi celo, da je

tisti izmed vseh trenutkov najslajši, ko oči nenadoma pogledajo v veliko daljavo, kakor da bi se zagrinjalo pretrgalo od vrha do tal.« In tako naj bi bila tudi umetnost samo spomin na nekaj velikega in lepega, ki v človeku vedno iznova budi hrepenenje po vsem tistem lepem, kar človeka sreča le redko, v urah najtišje samote. V tem in takem naziranju zlahka najdemo sorodnost z idejami grškega filozofa Platona, ki je prav tako smatral ves vidni svet le za prisposodbo nevidnega in katerega moramo šteti za enega najstarejših predstavnikov idealističnega in simboličnega gledanja na življenje. Tudi v umetnosti Ivana Cankarja ter nove romantike sploh moramo simbolizem pojmovati ne le kot slučajno izrazno sredstvo, marveč kot odsev svetovnega naziranja.

Vse to moramo imeti pred očmi, če hočemo pravilno razumeti svet njegove umetnosti. V osebah, ki nastopajo v njegovih spisih, pa tudi v zgodbah samih ne smemo — razen nekajkrat — videti resničnih krajev, ljudi in dogodkov, ampak prisposodbe, ki naj ponazorujejo idejo. Izmed najvidnejših simbolov so: dolina šentflorjanska, podoba pokvarjene, krivične in zaostale domovine, ki pa jo je upodobil še drugače, kot grob, v katerem je ležal mrtvec, tako svetel in lep, da so nebeške zvezde zamaknjene strmele nanj (v »Podobah iz sanj«), a tudi kot »veselo domovino« ali paradiž (v »Kurentu«); dalje popotnik in romar, ki sta mu zdaj simbol umetnika, zdaj podoba človeka sploh (»Podobe iz sanj«, »Za križem«, »Na klancu« itd.); značilni pa so tudi simboli čistosti kakor Milan in Milena, socialne in narodne stiske kakor hlapec Jernej, umetnosti kakor Lepa Vida ter človečanstvo kakor Kralj Matjaž. Podobnih simbolov bi seveda lahko našeli nič koliko, saj je Ivan Cankar slej ko prej segal po prisposodobah, pa najsi je prikazoval življenje psihološke ali sociološke narave, to se pravi dejstva notranje ali zunanje resničnosti. Luč neke nadzemske, idealizirane lepote obseva pri njem celó postave, ki so sicer docela realne in zajete iz resničnega življenja: mater, ki jo je tolikokrat opisoval (»Na klancu«), zapuščene otroke (»Hiša Marije Pomočnice«), delavce in druge predstavnike »ponižanih in razžaljenih« (»Za križem«, »Martin Kačur« itd.), katere je kot resničen vernik demokracije in humanitete najrajši izbiral za svoje »junake« oziroma »modele«.

Že iz tega spoznamo, da Ivan Cankar ni ločil umetnosti od življenja, marveč da si je nasprotno prizadeval za čim tesnejšo združitev obeh. Umetnost mu je bila dejansko samo organ življenja. Zato tudi kljub veliki, tako rekoč osupljivi plodovitosti ni — po lastni izpovedi — nikoli prav lahko pisal. Vse, kar je napisal, je moralo biti zajeto »iz dna«, to se pravi »iz srca«, kakor bi temu rekel Prešeren. Ivan Cankar je pojmoval pisateljski poklic kot usodno izbranstvo, kot sodbo in zapoved, in zato je kljub zunanjemu in notranjemu trpljenju šel do konca za glasom svojega poklica in stanu, ki mu je veleval: »Tebi, romar, je ukazano od nebes, da gledaš, kar drugim ni dano gledati, da poveš, kar drugim ni dano povedati. Nimaš pravice, da bi zaklepal duri, tudi tistih ne, ki jih sam le s trepetajočo roko odpreš. Če te vabi luč iz brezdanje globočine, se moraš spustiti vanjo brez obotavljanja in brez bojazni, da prineseš ljudem to luč.« Te besede, ki so vzete iz uvoda v »Podobe iz sanj«, niso samo primer umetnikove izpovedi, kakršnih ni veliko v svetovnem slovstvu, ampak nam hkrati pričajo o globokem, skoraj mističnem pojmovanju umetniškega poklica. Prav tako pa nam te

besede pojasnjujejo tudi to, kar nam sicer razodevajo vsi spisi Ivana Cankarja: njegovo živo povezanost z življenjem, z usodo slehernega posameznika, naroda in človeštva. To troje je zanj nad vse značilno in to daje delom njegove umetnosti poleg vrednosti, ki jo predstavljajo kot estetske tvorbe, tudi velik socialen pomen. Ta združitev estetske lepote ter življenjskih vrednost, ki je ravno znamenje največjih genijev, nam prepričevalneje nego kar koli govori o veličini Cankarjeve osebnosti.

Poprej smo sicer rekli, da so vsi Cankarjevi spisi v nekem smislu avtobiografskega značaja. Vendarle pa se pisatelj le navidezno toliko bavi s samim seboj. Ko namreč grebe in išče vase, se dejansko bliža človeku. Ne smemo prezreti njegovih besed iz že omenjenega uvoda k »Podobam iz sanj«, češ da je en sam človek in da smo si na dnu vsi bratje. Cankarjeva umetniška analiza človeka je daleč od impresionistične enkratnosti ter prav zato dviga njegovo, pa četudi najosebnejše doživetje v simbolično, občečloveško veljavnost, kar se kaže tudi iz oblikovnega prizadevanja. Le tako moremo končno razumeti tudi, da se mu sredi teh navidezno čisto »osebnih« doživetij porode — v »Milanu in Mileni« ter pozneje v »Podobah iz sanj« — one tri velike ideje-vodnice in ideje-simboli: Mati, Domovina, Bog!

Ko prebiramo njegove spise, nam je na prvi pogled jasno, da mu ni šlo samo in tudi ne v prvi vrsti za opisovanje dogodkov, ampak da mu je slej ko prej vodila pero želja, zagledati podobo sebe-človeka in v nji podobo človeka-brata. Tisto, kar se najglasneje, najbolestneje in z največjim poudarkom venomer oglašča skozi njegove umetniške podobe, je vprašanje vesti, krivde in očiščenja. Tisto, kar Cankar-dualist z vso vnemo išče, je duša, čistost, lepota, človek, in kolikor je še soznačnih besed za neskaljen življenjski smisel. Kraj, po katerem hrepeni Ivan Cankar, je dežela Lepe Vide, to je dežela čistega človečanstva, ki se mu slednjič odkrije kot najgloblji, zadnji smisel umetnosti.

Prav tako kakor človek posameznik pa je bil Ivanu Cankarju pri srcu ves narod. Motiv domovine je poleg motiva hrepenenja, ki ga priganja na romarsko pot po »tihih katakombah srca«, najpogostejši vsebinski poudarek v njegovih spisih. V njih najdemo nešteto izpovedi, v katerih poudarja to svojo službo narodu. Takole pravi nekje: »Moje delo je knjiga ljubezni — odpri jo, domovina, da boš videla, kdo ti je pravičen sin! Dal sem ti, kar sem imel; če je bilo veliko ali malo — Bog je delil, Bog razsodi. Dal sem ti svoje srce in razum, svojo fantazijo in svojo besedo, dal sem ti svoje življenje — kaj bi ti še dal?« Že poprej smo povedali, da je bila ravno ta ljubezen vzrok, zakaj je Ivan Cankar, ki je o domovini in o slovenstvu govoril z največjim spoštovanjem, razkrinkaval in bičal tudi naše napake: zaostalost (»Krpanova kobila«), hinavščino (»Aleš iz Razora«), hlapčevstvo (»Hlapci«), lenobo in lahkomišelnost (»Potepuh Marko in Kralj Matjaž«), nezaupanje vase, zaradi katerega zapadamo vplivu tujstva (»Krčmar Elija«) in tako dalje. Nemogoče je, na kratko opozoriti na vse, kar je opazilo oko tega bistrega družabnega kritika. Lahko rečemo, da je Ivan Cankar v svojih spisih podal podobo slovenstva v psihološkem in sociološkem, hkrati pa tudi v zgodovinskem in političnem prerezu takó popolno kakor doslej še nihče. Tega pa ni storil samo kot umetnik in satirik, ampak tudi kot esejist, kakor pričajo njegovi nešteti kritični spisi ali spisi razmišljajoče vsebine. Izmed njih so pomembni zlasti nekateri politični članki, v katerih se je bavil

s slovenskim narodnim vprašanjem, na primer: »Slovenci in Jugoslovani«, »Slovensko ljudstvo in slovenska kultura« ter »Očiščenje in pomlajenje«. Posebno aktualen je zadnji spis, v katerem je avtor posegel v sodobno vprašanje naroda in strank. Kar se tiče osnovnih narodnih vprašanj, je Ivan Cankar mnenja, da mora biti »vrsta ena, prapor en sam«. Z drugimi besedami se to pravi: tisto, čemur morajo služiti tudi stranke, je slovenstvo, je življenje naroda. In v ta narod je Ivan Cankar veroval ter mu govoril: »Jaz upam v življenje. Iz ponižanja in hlapčevstva, iz sramote in bede se bo vzdignil naš narod v novo, svetlo življenje, očiščen in pomlajen, vreden član v družini narodov.«

Te besede niso pomembne samo zato, ker nam razodevajo pisateljevo veliko ljubezen do domovine in neomajno vero v bodočnost svojega naroda, ampak tudi zaradi tega, ker so nam dokaz, da nacionalizem Ivana Cankarja ni bil niti malo šovinističen. Njegova dela niso nacionalna recimo v tistem ekskluzivnem smislu kakor, žal, Jurčič-Levstikov »Tugomer« — ki pa je bil kajpada plod drugačnih razmer —, ampak kljub temu, da so ogledalo najčistejšega slovenstva, ne nasprotujejo idealu humanitete. Nasprotno, zdi se, da je prav bratstvo narodov najvišja vizija v umetnosti Ivana Cankarja. Ali ne pravi v »Kralju Matjažu«, eni izmed svojih podob iz sanj, dovolj razločno: »Kolikor je narodov zemlja rodila, vsi so bili tam, so čakali v taboru Kralja Matjaža ure oznanjenja. Nisem videl samo belih obrazov, temveč tudi rumene, bronastorjave in čisto črne.« In vojščak Kralja Matjaža — »to je bil človek, bičan in oropan, ponižan in osramočen od krivice«. Naš narodni simbol je tu zrasel v kozmično vseobsežnost in prispodobo človečanstva, kakršni nemara v svetovnem slovstvu ni primere. In morebiti je ravno ta poteza njegovega umetniškega ustvarjanja pglavitni vzrok, da je delo Ivana Cankarja našlo pred vsemi drugimi pot v svet, v katerem zmagujejo in se uveljavljajo duhovne vrednote kljub prepadam, ki ločijo narode med seboj.

ŠTAJERC

MILAN KAJČ

Ne bo zlahka pozabila večera, ko se je vrnil Peter z lova. Ta dan je imel srečo: prinesel je nekaj zajcev, fazanov in mladega srnjaka. Na veselje se ga je bil spotoma malo nalezal. Večerja mu ni teknila, pač pa si je privoščil malo nežnosti: objel je ženo okrog pasu in jo odvedel h klopi pred hišo. Mrak je nalezal, v kapeli sredi vasi je odzvonilo Zdravomarijo. Ni vedel, kako bi začel, toda čutil je, da se ne more več izogniti.

»Kristina, dobro veš, da te imam rad. Vrla si in pametna; razumela me boš. Malokdaj sva govorila o tem, zato pa sem te večkrat želel...«

Poteze v njenem ozkem obrazu so se zganile, za hip je prestal. Ko se je premagala in se mu — bolj krotko kot trpeče — nasmehnila, je dejal, kakor da se misli šaliti:

»Zakaj še midva ne bi smela imeti otroka?! Zavoljo ljudi? — Pokašljam se nanje. Gre le za to, kako gledaš ti na to. Bi me zapustila, če bi kdaj prišel domov z otrokom?«

Ženo je stresel krčevit drget, tiho je zaplakala. Bilo mu je žal, da je izrekel, toda prej ali slej bi moralo priti do tega. Predolgo je že zaman hrepenel po otroku. —

Naslednje dni je zopet hodil na lov. Tu je bila lepa prilika za razmišljanje: delo na polju ga še vedno ni mikalo, zato bi bilo dobro, če bi si poiskal kak posel; na priliko: začel bi s prekupčevanjem perutnine in jajc. Nakupoval jih bo ter jih prodajal v trg.

Nekajkrat se je močno otovoril in se odpeljal s kolesom celo v Maribor. Takrat je navadno izostal po nekaj dni. Imel je srečo pri kupčiji. Vedel je, da ga bo ženska, s katero bo imel otroka, dolgo izrabljala, zato ni maral, da bi morala radi tega trpeti še žena.

Ni minilo leto dni, ko se je zgodilo. Hiša Šumakovih je stala ob cesti, po kateri se je ob ponedeljkih zarana valila gruča fantov in deklet, ki so se bili prepeljali z brodom čez Muro ter šli na delo v ciglence; ob sobotah so se zopet vračali. Sezonskega dela v tistih letih ni bilo lahko dobiti, zlasti za mlajše in tiste, ki niso imeli nikogar v Franciji, da bi jim poslali kontrakt. Peter Šumak je le redkokdaj zamudil priliko, opazovati te skupine mladih ljudi. Včasih je ribaril kje v bližini broda, drugič jih je srečal na gozdni poti, ko je koračil — visoko raščen, krepak — s puško na rami. Marsikatero oko se je ustavilo na njem in izbira mu ni bila pretežka.

Kar je bila žena nekoč prebolela, je morala preboleti znova. Ni bilo laže (kot tedaj; tolažila pa se je s tem, da Peter ni začel noreti za dekletom, s katero je imel otroka. Poslej se je dobrikal ženi, da bi hitreje pozabila, kar je imel v teh dneh na jeziku sleherni vaščan. Pa ker je Peter govoril odkrito in je v pomenkih z njimi nalašč nekajkrat omenil svojega sina, bi vsako namigavanje izgubilo svoj pomen. Še prej kot žena se je vas prijaznila z dejstvom, da ima Peter Šumak onstran Mure sina, za katerega plačuje vsaki mesec sto dinarjev; včasih tudi več, prostovoljno, da bi nezakonska mati lepo ravnala z otrokom, da bi bil čvrst in zdrav. Ko nekoliko zraste, ga Peter in Kristina vzameta k sebi. Govorice, občut sramote, moževa krivda, vse bo dotlej pozabljeno. Kaj vse se v življenju ne oprostí!

Vendar, minilo je leto, minili sta dve in Kata še vedno ni hotela izročiti otroka. Jožko se je lepo razvijal, materi ni bilo več treba v ciglence. Tako se je navadila Petrovih pošiljk, da bi že zato hotela imeti otroka zmerom pri sebi. Peter je to sprevidel, zato je končno pregovoril Kristino, da prodata imetje in se naselita v vasi onkraj Mure. Jožko bo lahko vsak čas prihajal k njima, vzljubil ju bo in pozabil mater. Otrok je že takšen: kjer mu je boljše, tam pa ostane. Ko nekoliko zraste, bo tudi ponosen, da ima očeta, ki mu ni treba na sezonsko delo, ampak le od časa do časa pogleda na polje, včasih pomore ženi, sicer pa hodi na lov in ribari.

Hiša, ki jo je kupil Peter, je bila lepa, nova, le obeliti jo je bilo treba. Za njo se je razprostiral velik vrt, kakršnega ni imel nihče v vasi. Kristina je nasadila zelenjave, mož pa je poskrbel za trsje. »Prokleti Štajerc, kakšne brajde ima,« so ga zavidali vaščani. Nihče ga poslej ni nazival drugače, za vsakogar je bil le Štajerc. Njiv je kupil samo dva orala, za njih obdelovanje ne bo rabil svoje živine. Za mal denar mu jih vsakdo rad zorje, povlači. S perutnino in z jajci je še vedno kupčeval. Kadar sta si hotela privoščiti piščanca, jima je lepega izbral,

jaje pa se je pri prevažanju itak nekaj natrlo. Jedače in pijače je bilo zmerom pri hiši; vsakdo, ki ju je obiskal, je odhajal zadovoljen, če že ne zavisten: kakorkoli so ljudje tožili radi težkih prilik, Peter Šumak jih ni dosti občutil.

Tudi mučne samote zakonca nista več poznala; kadarsibodi je pripcljal z drugega konca vasi mali Jožko. Mati mu ni branila, še zadovoljna je bila, če se ga je za čas odkrižala; tudi je dobro vedela, da se ne bo vrnil lačen. Če očeta ni našel doma, je naprosil tetico — tako je nazival svojo drugo mater — če si sme nabrati jagod ali natrgati črešenj, ki so rasle na dvorišču za hišo. Kristina je vzljubila otroka, kakor da bi bil njen. Grenkoba se je bila v njej polehla, da sama ni vedela, kdaj. Če je srečala Jožkovo mater, se ji ni skušala ogniti. Ni se ji več zdela nevarna: Peter je imel sina, ki ga je ljubil, ki ga je lahko kadarkoli videl, več si ni želel.

Minila je pomlad, za košnjo je prišla žetev in že se je nasmihala dobrohotna jesen; kmetje so spravili pridelke in pripravili polja za ozimino; po jesenskem deževju je pritisnil mraz, vaščani so grmadili listje in spravljali les — huda je zima v ravnini. Vse to je šlo bežno mimo Petra. On je hodil s sinom na lov, nastavljal ribam trnke in mreže, v jasnih, mesečnih nočeh je streljal pižmovke in potlej prodajal njih kože in repe. Vsakdo ga je vabil na lov, saj je bil najboljši strelec daleč naokoli. Le grofovski so ga imeli na sumu, pa to ga ni motilo. Veselje do lova mu ni vzela niti nesreča, ki se mu je nekoč pripetila: pri nabijanju mu je odneslo tri prste. Vaščani so si pripovedovali, kako jih je iskal po vseh štirih kotih izbe in jih potem nesel v bolnišnico, da bi mu jih prišli. Izkazalo pa se je, da je pravi zdravnik samo čas.

Leta so naglo tekla. To poletje je Jožko izpolnil sedmo leto in dobro izdelal prvi razred. Zato ga je oče razveselil, kakor v vasi še noben oče ni razveselil svojega sina: napravil mu je velik čoln. To je bil dogodek! Vaščani so v nedeljo popoldne kar romali na konec vasi, kjer je stal mlin in se nad jezom širil ribnik, v katerem je »Štajerc«¹ prevžal srečnike. Nikomur ni odrekal veselja, le čakati je bilo treba, da si prišel na vrsto. Proti večeru so si šli ogledat novi čoln še nadučiteljevi in tudi nje je povabil. Ko so zadovoljni izstopili, Peter seveda ni pozabil omeniti: »To je Jožkova ladja!« Jožko, ki je čepel ob bregu, je od ponosa močno zardel. Bil je najimenitnejši deček v vasi. In Peter Šumak najсреčnejši oče.

Še enkrat se je ozrl po poti, ki se je vijugala za mlinom, potem je odrinil čoln od brega. Morda bi se rahlo čemeril, da ni predobro poznal Jožka: nenadno bo zašumelo med jelšjem in prikazala se bo njegova kuštrava glava. Na kljunu čolna sta čepela Jožkova pajdaša: Zverov Tjaš in Hozjanov Vanek. Kako malo sta si bila podobna! Tjaš je bil visoko rasel korenjak, temno rjavih, upornih oči in širokega obraza s krepkimi ličnicami; čeprav je hodil šele v tretji razred, so se ga bali celo petorazredarji. Bil je rojen pretepač in ptičji tat, pravo nasprotje gluhonememu Vaneku, čigar velike svetlo modre oči so sijale kakor dekliske, ustne pa mu je obkrožal večer nasmeh. Morda si je predstavljal svet lepši in boljši, kakor ga je dojemal le z očmi. Od časa do časa je napravil Tjaš kako kretnjo in Vanek mu je razumevajoče prikimal. Raztrgane hlače sta imela visoko spodvihane, prav tako rokave bogve kolikokrat

zakrpanih srajc; temno modri predpasnik je bil pripravljen, da bosta devala vanj ribe. Kjer se ribnik zoži, je voda plitvejša in tam se začne potok, v katerem bosta lovila. Peter Šumak se je opiral na dolg drog, ki je bil obenem krmilo in veslo; tako je bil nekoč čolnaril na Muri. Opazil je količ, ki je štrlel iz vode, pokrite z zeleno odejo ščavja; tu je bil nastavl mrežo. »Da mi le ne pride pižmovka zraven in jo prejé,« je pomislil. Ozrl se je k bregu, poraslem daleč notri s šarjem, kjer so imele pižmovke svoje rove. »Koliko sem jih že postreljal, pa še vseeno ne bo kmalu konec te zalege!« Eno je bil celó ujel — mlado seveda — doma teka po cementnem koritu, v katerem je dovolj vode in blata; včasih objeda solato, zrnja pa ne mara. Čoln je polzel mirno, le kadar sta se fantiča v veselem pričakovanju drgnila s komolci, se je rahlo zagugal. Zdaj pa zdaj je čolnar zamahnil z roko in zmastil vsiljivega komarja, dečka pa, kakor da jih nista čutila. Rdeča sončna krogla se je pogrezala v ravan, po kateri so lahko valovila žita. V bližini se je dvignila jata jerebic in utionila v zelenju polj. Čoln je obstal, dečka sta se skobacala iz njega in začela segati med korenje. Zdajci se je Tjaš široko zarežal, držeč v roki rdečecoko androgo. Čez čas pa je nevoljen zagodel: »Prokleti klen, drugič mi več ne uideš!« — Capljanja ni bilo čuti; kakor da je zrastel iz tal, se je pojavil rdečelični Jožko, s kržakom v rokah. Oče ga je malce pokaral, ker ga je bil zaman čakal pri mlinu, dečka pa sta ga bila vesela. Seveda, tako je šlo laže: le gnati je bilo treba ribe proti kržaku. Možak si je prižgal cigareto in spremljal z očmi početje mladih ribičev. Ko so prebredli ta del potoka, so zopet splezali v čoln, se nekaj časa vozili, potlej pa znova preiskali vsak podmol, štor, korenje in šarje, dokler niso našli dovolj belic, klenov, androg in karasov. Utrujeni so naposled posedli v čoln, ki je naglo drsel proti mlinu. Medtem so dečki primerjali med seboj ribe in jih nato spravili v predpasnike. Ko so izstopili, jih je sprejelo mrmranje mlinarja: »Vso travo mi bodo potlačili.« Peter je v mislih odvrnil: »Vražji skopuh,« na glas pa: »Bom že kje drugje shranil čoln, se tvoj sin vsaj ne bo mogel voziti, kadar se mu bo zahotelo!« Tjaš, Vanek in Jožko so izpraznili predpasnike — z obrazov jim je bilo čitati, da tega ne delajo z veseljem — in Peter je zapovedal:

»Jožko, nesi jih domov!«

Obraza mladih ribičev sta se še bolj podaljšala, Peter pa se je zakrohotal:

»Ali ni dovolj, da sta se smela voziti v Jožkovi ladji?!« — Bil je norčav; morda se je baš zato vaščanom — ki sicer malce postrani gledajo prišlece — tako kmalu prikupil. Sklonil se je nad ribe v travi in odmeril: »Tako, vsakemu pol; nesita jih zbogom! Ti, Jožko, pa greš z menoj! Spal nocoj ne boš pri nas, ko si zadnjič prinesel uši, večerjaš pa lahko.«

Tjaš je voščil lahko noč, gluhonemi Vanek se je le nasmehnil in se dotaknil zmaščene čepiče. Poskakovaje sta stekla proti domu.

Zdajci, ko sta ostala sama, se je oče nenadno zamislil. Nekaj je bil že čul, toda nerodno mu je bilo, izpraševati sina. »Morda pa sam začne.« —

Deček ni imel skrivnosti pred očetom. Nekajkrat se je ozrl proti njemu, pa ker je bil videti zamišljen, se ni takoj odločil.

»Snoči pa mati niso bili sami.«

Oče ga je vprašujoče pogledal. To je bilo vse. Če bi silil vanj z vprašanji, bi deček — v strahu pred materjo — utegnil kaj zamolčati.

»Že dvakrat je bil pri njih Petkov Tinč. Kaj sta govorila, ne vem. Samo to sem razumel, da so mati rekli, da jim je zdaj čisto dobro in se jim za enkrat še ni treba moštiti.«

Oče ni skušal izvedeti več, četudi je bil prepričan, da Kata in Tinč nista ostala le pri razgovoru. Molčal je in tuhtal. Najraje bi videl, če bi se Kata poročila. Potlej bi se vsaj začelo za Jožka rednejše življenje, ne več pod dvema krovoma. In tudi plačeval ne bi za otroka do njegovega štirinajstega leta. Pa ne glede na to: do tedaj je še dobrih šest let; dovolj časa, da se mu fant medtem izpridi. Zato je sklenil naslednji dan stopiti h Kati, da se pomenita. Pomore ji pri doti, zato pa mu ona vrne sina. — Z ženo še ne bo govoril o tem; čemu bi se prej razburjala. Ko sta prišla do hiše, je Jožko poskočil in že je bil pri koritu kraj pižmovke. Sklonil se je, napenjal oči, nekajkrat zavreščal, nato pa jo v hipu pozabil. Glad ga je pognal za očetom; že s stopnic se je razlegal njegov »Dober večer, tetica!«

Mož je prižgal petrolejko in žena je pripravila solato, h kateri so prigrizovali sočen ržen kruh. Nato je Peter stopil v klet ter prinesel vrček izabele. Ponudil jo je ženi, sam krepko srebnil in jo dal pokušat Jožku.

»Se vidi, da si Štajerc,« je pripomnil, ko se ni koj ločil od pijače.

»In tvoj sin,« je z nasmehom dodala žena.

»Temno je zunaj, pa lahko kar tu spiš,« se je čez čas oglasil Peter, Jožko je komaj čakal na to:

»Kaj mislite, da se bojim?!« Njegove žive oči so se ustavile zdaj na očetu, zdaj na tetici, ki je začutila v sebi nekak materinski ponos. Peter pa je kaj kmalu lahko spoznal, da ima tudi fant svoj ponos. »Že zato ne ostanem, ker ste prej rekli, da imam uši! Lahko noč!«

»Glej ga, glej,« se je nasmejal proti ženi, ki je s svojimi rjavimi, dobrodušnimi očmi spremljala dečka do vrat.

»Pa je res korenjak, ta n a j i n fant,« je pokimala, ko je utočil v noč. Mož jo je hvaležno pogledal. Prepričan je bil, da ima samo on tako dobro in pametno ženo.

Zarana, ko se še ni dvignila megla, je stopal skozi vas. Srečaval je vaščane, ki so z motikami na ramenih hiteli na njive, da bi tolkli grudje. Njemu pa je počivala na rami puška. Vendar ni kakor sicer zavil med polja, nego na drugi konec vasi, kjer je bivala Kata. Živela je s staro materjo v vegasti koči. Mala okna so mu mežikala nasproti kakor oči trahomaša. Slamnato streho je povsod preraščal mah. Obšla ga je nevolja, da mora v tej koči živeti njegov sin. »Toda poslej bo konec temu!« Odrinil je majhna vrata, se ozrl po oknih, kjer so cvetele fuksije — te so cvetele, pa če je bila koča še tako zapuščena, v razpadu — zavil do podstenja in se nato znašel v mračni veži. Poklical je Kato, a ker se ni odzvala, se je sklonil ter stopil v kuhinjo.

Kata je stala pri peči, pripravljajoč zajtrk. Odkar jo je bil Peter poslednjič videl, se je dokaj zredila; kar zavaljena je bila videti. Izpod nekoč rdečega robca so ji silili svetli, predivasti lasje: to je bilo edino, kar se na njej ni spremenilo.

»Kaj strašiš tu?« se je začudila.

»Oglasil sem se že v prikletu. Dobro jutro voščim, pa ne zameri, da sem tako zgoden; kasneje te mogoče ne bi našel doma.«

»Lepo, da se me še kdaj spomniš,« je odvrnila pikro. »Sedi, močnik bo že počakal!«

Odložil je puško in sedel, zadovoljen, da ni bilo v kuhinji Jožka, ne Katine stare matere. Sedla mu je nasproti in naslonila mesnate lehti na vegasto mizo. Peter ni imel navade plesati okrog vrele kaše, brez uvoda je začel:

»Po kaj ti bo zdaj Jožko, ko pa boš imela moža in lastno deco?« Široki, zabuhli obraz se ji je raztegnil od začudenja. Toda ni ga spravil iz ravnotežja, čeprav je gradil le na snočnjih Jožkovih besedah. »Ne briga me, zato ti tudi nimam pravice sponašati, naopak: zadovoljen sem, da dobiš moža! Poslej bi vama bil Jožko samo v napoto...«

»Kaj blebečeš?!« ga je prekinila. Nevolja ji je spačila obličje, da je bilo videti topo, zakrknjeno. »Kdo ti je to povedal?« Toda ni mogla počakati, že je bruhnilo iz nje: »To je, plačevati si se naveličal! Pa ti ga ne dam, pankrta, nisem nemača! Kdor si je izmislil, da imam v hiši dedca, bo že dobil svoje!« Začela se je priduševati, da je nedolžna in naposled zaripla utihnila. Šele zdaj je prišel Peter do besede.

»Ni se vredno čemeriti, Kata. Nič slabega nisem mislil, samo to: vidva se vzameta, jaz ti navržem k doti jurja, ti pa mi prepustiš Jožka!«

»Še zdaj me imaš za takó noro? — Hehe, ne boš me odpravil z jurjem: še več ko šest let boš plačeval!« se mu je režala, kazoč škrbine med rumenkastimi zobmi.

Peter se je domislil, kako čedna je bila tedaj, ko mu je dala sina. »Da se more ženska tako zapustiti!« Hkrati pa je blagroval Kristino: odkar jo pozna, se mu zdi enaka; nekoliko predrobna je sicer, toda lična v obraz, prav malo kmetiški; vedno je čedno opravljena, še pri delu. »Sicer pa, Katina brata sta oženjena in se sestre ne spomnita več,« je pomislil.

»S teboj se ne da pametno govoriti,« je povzel čez čas. »Eno ti pa rečem: če bo še kdo hodil k tebi, ne bom plačeval za Jožka! Tudi ne bom več mirno gledal, kako se bo tu kvaril!«

Vstal je, obesil puško na ramo in ne meneč se za njeno ugovarjanje odšel. Le nekaj ga je tolažilo: da ni Kristini omenil svoje poti. »Naj pač gre po starem,« je naposled skomizgnil z rameni in zavil iz vasi. Jagnedi ob poti so se že izvijali megli. Sicer mu ni bilo do lova, pa vsaj razvedril se bo med polji. —

Medtem je bila Kata malone pospravila močnik. Potlej je nahrulila mater in Jožka, češ da ju je morala večkrat pozvati. Po zajtrku sta se oba brž odpravila: starka v hladno izbo, dremat, Jožko v vas, na potepe. Zdaj je mogla mirno vse premisliti.

Odkar je imela otroka, nihče ni mislil nanjo resno. Edino Petkov Tinč je bil boljši od babjekov, ki so jo doslej zalezovali. Bil je vdovec brez otrok, reven kočar, ki se mu je naposled zahotelo družine. Nobena ga ni marala, zato se je oprijel Kate. Povedal ji je odkrito, kaj misli. Ni ga povsem odklonila, privolila pa tudi ne. Petrovih mesečnih sto dinarjev nikakor ni mogla pogrešati, zato je moral ostati Jožko še pri njej. Pač pa je pregovorila Tinča, da gre na sezonsko delo. Bil ji je hvaležen za to misel, čudeč se, da že sam ni prišel na to: preveč se je bil tiščal svoje koče. Ko se vrne iz Francije, prinese toliko, da bo za začetek. Dalje se bosta že pretolkla. Ko sta delala načrte, sta se močno zblížala in neko noč je ostal Tinč kar pri njej. Peter je ni bil dolžil po krivem, le priznati

ni hotela, dokler se Tinč ne odpravi. Če bo v redu pošiljal, se bo stvar že sama uredila: Petrove podpore ne bo več rabila, za Jožka pa ji itak že zdaj ni, še manj pa tedaj, ko jo vzame Tinč.

Glava ji je klonila vedno niže, težka od razmišljanja. In kmalu je polnilo nizko, zakajeno kuhinjo krepko smrčanje.

Tako jo je našel čez nekaj ur Tinč.

Čas je bežal. Marsikaj se je v vasi spremenilo. Na priliko: podrli so staro šolo in zgradili novo. Vaščanov to ne bi dosti brigalo, tako pa jih je, ker so jo morali sami plačati. Marsikdo je v stiski prodal kravo, preklinjajoč nadučitelja, ki se je bil za zidanje najbolj potegoval. Toda sovražstvo je po malem kopnelo, le ponos je ostal: Najlepšo šolo imamo v deželi!

Dobro, da človek ne vidi leto dni naprej. Še sanjalo se ni nikomur, čemu bo tedaj služila nova zidana. Najmanj pa Šumakovemu Jožku. V kakšni zvezi bi mogli biti njegova usoda in tale vojašnici ali bolnišnici podobna šola? — Saj je bo kmalu rešen: trinajst let mu je že in malone sram ga je, zahajati sem med deco. Zadnje čase se je bil močno potegnil; tudi samozavest mu je močno zrasla: mati se je naposled vendarle omožila s Petkovim Tinčem — dovolj je bil zaslužil na Francoskem — in Jožko je smel za zmerom k očetu. Lahko je bil Jožko ponosen na takega očeta: zadnje čase se je Peter Šumak zanimal celó za politiko in dosti se je družil — bodisi na lovu ali na njegovem domu — s poslancem. Bila sta prijatelja, ko je bil še župan, zdaj, po izvolitvi, pa mu je njegovo prijateljstvo še bolj koristilo. Kmetom pa to ni bilo prav: sovražili so poslanca, ki jim je bil prej toliko obljubljal in zdaj tako malo pomagal — seveda ne samo po lastni krivdi — zato tudi niso marali njegovih prijateljev. Peter se za to ni menil, še manj pa Jožko. On je živel po svoje, ne kot njegovi vrstniki. Ni mu bilo treba delati na polju, ne pasti, ne v logu grmaditi listje in spravljati šibje; poleti je po mili volji ribaril, se kopal in se prevažal v svojem čolnu, pozimi pa se je drsal po zamrzlih močvarah.

Vreme je bilo to leto muhasto, najbolj spomladi. Mura je prepravljala bregove, uničevala polja krog bližnjih vasi in porušila nekaj koč. Do sem pa ni segala in kmetje so bili zadovoljni. Vendar prehitro: v vodi, ki je zastajala po travnikih in nizko ležečih poljih, se je zaredila množina mrčesa. Poletne noči so bile obupne in nič manj mlačni jesenski dnevi. Ponekod so se pojavili malarični komarji, drugod tifus in griža. Zlasti poslednja se je naglo širila. Edina bolnišnica v deželi je bila v nekaj dneh natrpana. V vasi so najprej zboleli mlinarjevi: berač, ki se je bil pri njih ustavil in prenočil, je prinesel bolezen iz sosedne vasi, kjer je imela malone sleherna koč bolnika. Ko jih ni bilo več kam spraviti, so prispeli iz Ljubljane zdravniki z zapovedjo, da se šola preuredi v bolnišnico. Učitelji so morali prepustiti svoja stanovanja zdravnikom, razrede pa so napolnili z bolniki. Domačini so sicer svoje prikrivali, pa ker so orožniki iztikali po kočah in hišah, so jih še mnogo našli. Tudi Jožka, ki je bil preprosil očeta in tetico, da ga obdržita doma.

Po dva in dva so ležali bolniki na železnih posteljah, katere so bili z zaboji cepiva in drugih pripomočkov pripeljali na tovornih avtih. Z bolniki prenapolnjene sobe je kljub stalno odprtim oknom polnilo zagatno ozračje. Šele z nočjo je prihajalo odrešenje in zarana je silila v sobe

hladna megla. Rumenkasti, izpiti obrazi bolnikov so oživali, do kosti izsušena telesa so se zganila. Z nastajajočim dnem je raslo upanje. Saj človek ne trpi le zato, da ga strežaji naposled neslišno odnesejo. Kljub temu: preplah je rasel, ni bilo dneva, da jih ne bi nekaj umrlo.

Pred šolo se je razprostiral ličen vrt, pestrobavne cvetlice so zlasti ponoči širile prijeten vonj, ki pa ni prodril do bolnikov. Pač pa so jih dosegle tolažilne besede svojcev, ki so bili — na enem mestu je bilo to mogoče — preskočili vrtno ograjo in podkupili stražarja, domačina, s cigaretami. Nekaterim bolnikom so — dasi jim je bila predpisana dieta — prinesli svojci pogač in belega kruha; nasitili so se, naslednji dan pa je bilo po njih. Zdravniki so ugotovili vzroke temu in straža je bila poostrena. Le Peter Šumak in nekateri poslančevi prijatelji so še smeli pod okna k svojcem.

Jožko je pešal. Kakor v prividu je gledal svojo mladost: zdaj ribari v potoku, nato v Sloparci nabira jagode in gobe, jeseni pa gubač pod hrasti; in že prihaja zima s svojim veseljem na zamrzlih mlakah; potlej zasije sonce močnejše in tu je zelena pomlad. Sami svetli spomini... »Jaz pa moram tu ležati kakor onemogel starec,« je trudno zamrmral. Srečal se je s pogledom Petkovega Tinča, ki je ležal nekaj postelj pred njim, in zavist, hujša od bolečine, ga je obšla: »Tinč je že prestal najhujše!« Samo zato je še bil v izolirnici, da ne bi koga okužil. Jožko pa še zdaj ne ve, kako bo z njim. Oče ga sicer pride vsak večer tolažit, pa kaj, ko prinesejo besede le trenutno olajšanje. Potlej, ko je sam, še močnejše začuti, kako propada. Vendar se ne more in noče sprijazniti z mislijo, da ga bodo morda čez nekaj dni odnesli.

Bila je mirna, zvezdnata noč. Omotični od celodnevne dela so se mladi zdravniki odpeljali z avtom v bližnje mestece, in se v gostilni, ki je slovela po dobri kapljici, otresli dnevnih brig. Tožilo se jim je po Ljubljani. Bolj kot domotožje pa jih je mučila zavest odgovornosti: »Kaj za vruga je s tem cepivom, da noče zmanjkati mrtvih? Ali je naše znanje tako borno?!« Trkali so s kozarci, polivali z vinom in končno udušili glasove vesti. Zbiti so se naslednje jutro vrnili. — Številki 126 in 239 sta jim znova dali misliti.

Med poslednjimi je bil Šumakov Jožko. To noč je bil, vpricho obupnega očeta pod oknom, izdihnil. Kakor tožečo pesem vetra je bilo še proti jutru čuti z vrta tarnanje očetovo: »Zato sem izdal ženo, prodal dom in se boril za sina, da me ga zdaj oropa smrt?!«

Utihnila je pesem mlatilnice, ki je bila plavala nad vasjo dan in noč, utihnilo je ropotanje poslednjih voz, ki so pripeljali repo z njive. Tanka plast snega je pokrila prirodo. Nadloge zahrbtnje jeseni so tonile v pozabo.

Le pri Šumakovih ne! Kakor da se je življenje zanju ustavilo. Iz vsakega kota jima je zevala nasproti praznina. Mračni zimski dnevi, polni zavijajočega vetra, ki se je podil čez zasneženo ravan, so se vlačili v nedogled. In zakonca sta spoznavala, da nimata poslej tu kaj iskati. Sklenila sta prodati hišo in posest ter se odseliti. Kakor da ju je tiho zval njun prejšnji dom. —

Bil je mrzel zimski dan v začetku februarja. Pod nogami mu je škripalo, ko je Peter koračil skozi vas. Poslej mu je bila puška edini tovariš. Pot ga je vedla mimo mlina. S kolesa so visele ledene sveče, ribnik nad jezom je pokrivala debela plast ledu; še z vozovi bi mogli čezenj. Petrovo oko se je ustavilo na temnem predmetu onstran ribnika, v katerega se je

iztekal potok. Grenak nasmeh mu je spreletel prezgodaj ostareli obraz: zagledal je Jožkov čoln. »Tako kot čoln v ledu je otrpnilo moje srce.« Bližal se mu je in sedel vanj. Megla mu je prevlekla oči. »Pa kaj bi ril po nezaceljeni rani,« se je naposled obvladal. Dvignil je glavo in se zazrl predse... Za mlinom so se črtali obrisi nizkih, vegastih koč.

»In vendar sem bednejši od slehernega kočarja!« je ostro občutil. Ni ga več strpelo, vstal je in do večera blodil naokrog. Neutrudno stopicanje po zamrzlem snegu mu je bilo v rahlo olajšanje, dokler ga ni ob povratku domov zajela prejšnja bolečina.

TO SE JE ZGODILO V LAMPADEFORII

SVETOSLAV MINKOV

»Eureka!...«

Arhimed.

Razgrnite kateri koli zemljevid in skušajte poiskati deželo Lampadeforijo. Ej, po nepotrebnem bi izgubljali čas, kajti Lampadeforije ni na nobenem zemljevidu.

In vendar Lampadeforija je. Ne samo je, v njej tudi prebivajo ljudje, ki so enaki ljudem vseh drugih kulturnih dežel. Lampadeforci poznajo Spencerja in Beethovena, aeroplan in radio, nogomet in tango. Žive prav tako kakor mi v visokih betonskih hišah, hodijo v kino, plačujejo davke, se možijo in ženijo, se pretepajo, se množe po splošnem pravilu meščanske etike — z eno besedo, Lampadeforci so prekrasni ljudje.

Ako je nekoč angleški humanist Thomas Moore zgradil v svoji »Utopiji« čudovito sliko idealne države, naj bo nam dovoljeno pokazati kot vzor vsem drugim narodom državo Lampadeforcev, kjer ljudje ne poznajo krize, temveč uživajo nezaslišano blagostanje. Sicer je kriza tudi tam razsajala, toda zahvaljujoč modrim ukrepom lampadeforske vlade, se je dežela v najkrajšem času spremenila v pravi raj.

Naj začnem svojo povest z onimiavnimi dnevi, ko se je Lampadeforija nahajala v predvečerju popolne gospodarske katastrofe. Vidite, takrat je bil njen notranji položaj več ko slab. Vsak dan so zaprli po eno trgovino, vsake tri dni — po eno tovarno. Nezaposlenost se je toli razpasla, da so se celo ministri zbal za svoje stolčke. Zdi se, da je prav to dejstvo prisililo lampadeforske državnike, da so začeli resneje skrbeti za svojo bodočnost in v zvezi s tem iskati novih sredstev za rešitev svojega naroda. Po dolgotrajnih sejah in neumornem zasedanju parlamenta je eden izmed lampadeforskih ministrov, ki je bil znan kot moder človek in goreč pristaš tehnokracije, planil s stola, udaril s pestjo po zeleni mizi in vzkliknil z zmagoslavnim Arhimedovim glasom:

»Eureka!«

In že naslednjega dne se je po ulicah lampadeforske prestolnice pojavil tale moder manifest:

»Lampadeforci! Kakor mora davi vso zemeljsko oblo svetovna kriza. Tudi naši lepi deželi, ki preživlja dneve težkih preizkušenj, ni prizanesla. Podobni nadgrobnim spomenikom našega nekdanjega blagostanja stoje v državni blagajni prazni železni predali. Premnogi med nami stradajo, ker so ostali brez dela, država pa

nima sredstev, da bi jim pomagala. Vendar naj nihče ne obupa. V današnjem tragičnem trenutku potrebuje domovina ljudi nezlomljive volje in čvrste vere v srečno bodočnost. Nezaposleni meščani Lampadeforije! Ponosno dvignite vaše glave in se ozrite preko širokih domačih poljan — edinega bogastva, ki vam je še ostalo. Pojdite nemudoma tja in dokler bo trajala kriza, se z junaško zavestjo, da izvršujete veliko domoljubno delo, hranite s sočno travo. Solznih oči se vas bodo spominjala bodoča pokolenja in vaša imena bodo z zlatimi črkami zapisana v slavno zgodovino našega naroda. Bog naj vas varuje in da travi, po kateri se boste pasli, čim več vitaminov. Amen!

*Kaktus I.,
Kralj Lampadeforije.»*

— — —
»Hura!« so radostno zavpili brezposleni Lampadeforci in metali visoko v vzrak svoje klobuke. — Živel naš ljubljeni vladar Kaktus I.! Živeli naši modri državniki! Živela Lampadeforija!

Kmalu so po vsem lampadeforskem kraljestvu zrasle tribune, nanje pa so se kakor na prižnice vzpenjali znani vegetarijanski oratorji, ki so peli hvalo svojemu nauku in dokazovali, da zelenjadna hrana oplemenjuje človeka in mu za cela desetletja podaljša življenje. Zlasti pa so se na moč laskavo izražali o lampadeforski travi. Primerjali so jo po njenih redilnih snoveh zdaj z jajci kokoši neznanega rodu, zdaj s prepeličjim mesom, dokler je nazadnje ni njih epikurejska domišljavost tako zelo metamorfozirala, da je ni bilo mogoče več spoznati in jo je brez zadrege imenovala »vegetarijanski makaroni«.

Kajpada so vse te blesteče besede apostolov vegetarijanske ideje izzvene le brez posebnega vtisa v prostranstvu, saj so Lampadeforci že itak imeli močno razvit čut za domoljubje in meščanske dolžnosti. Pretresljive besede manifesta so jih bile že same po sebi pripravile do tega, da so bili pripravljeni jesti ne samo travo, temveč tudi osat. S pesmijo in godbo so se odpravili brezposelni Lampadeforci v strumnih vrstah proti širokim domačim poljem, ki so se vabljivo zelenela pred njihovimi od gladu zamegljenimi očmi. Toplo spomladansko sonce jih je veselo gledalo s svojega nebeškega prestola in jih kopalo s svojimi žarki. Nad njimi je razprostiralo drevje svoje cvetoče veje in jih obsipalo s svilenimi konfeti svojega belega in rožnatega cvetja. V čistem zraku pa so radostno žvrgoleli neštevilni vrabci in lastovke. Vsa priroda je pirovala in blagoslavljala ta križarski pohod lampadeforskih brezposelnih meščanov, ki so šli, da bi osvobodili grob svoje domovine pred barbarstvom krize.

In ko je ljudstvo pokrilo polja in ravnine in je sočna zelena trava izginjala med zobmi lačnih Lampadeforcev, se je prikazalo na nebesih tole znamenje: Naenkrat so se beli oblaki raztrgali in se izpremenili v velike ovce, ki so kot zračna čreda počasi splavale proti plamenečemu sončnemu krogu.

— — —
Po kakšnih tajinstvenih in nerazumljivih nagibih je prišlo do nebeškega znamenja — tega nihče ni vedel povedati. Neovrgljiva resnica je le, da so se nekega jutra nezaposleni Lampadeforci zbudili izpremenjeni v ovce. Nemara je to izpremembo povzročilo kakšno skrivno svojstvo

trave, po kateri so se pasli, nemara pa se je vse to zgodilo preprosto zato, ker živimo pač v času neomejenih možnosti. Na vsak način pa dejstvo ostane dejstvo in vidite, če ga hočemo analizirati in brskati po njem, smo podobni psom, ki se včasih tako radi vrtijo okoli svojega repa, ne da bi ga mogli ujeti.

Pogoltnimo raje mirno neverjetni dogodek, napravimo se, kakor da se ničemur ne čudimo, in sledimo povsem hladnokrvno poznejšemu razvoju dogodkov.

Ko je prispela novica o preutelešenju lampadeforskih meščanov do ministrov, so ti kar okameneli samega veselja in dolgo stali odprtih ust, ne da bi zinili eno samo besedico. Naposled se je eden med njimi in sicer prav tisti, ki ga je bila razsvetlila srečna misel, da pošljejo Lampadeforce na pašo, zavedel in solznih oči izpregovoril:

»Že od vsega začetka sem slutil to!«

Kakor amonijak so delovale te njegove besede na ostale ministre. Drug za drugim so razburjeni državni možje prihajali k zavesti in v proškem navdahnjenju šepetali:

»Za našo predrago domovino so napočili dnevi nečudenega gospodarskega razcvita!«

Potem so vsi skupaj zapustili parlament in se napotili v kraljevsko palačo, kjer so sporočili kralju veselo novico, da se je del njegovih zvestih podanikov izpremenil v travojedne živali. Toda njegovo veličanstvo Kaktus I., ki je bil znan kot najobupnejši žuželkolog na svetu, je sprejel novico povsem ravnodušno, zakaj baš v tem trenutku je bila njegova najvišja pažnja osredotočena na pravkar prispelega črvička iz Malajskega arhipelaga, ki naj bi zavzel vidno mesto v bogati kraljevski zbirki insektov.

»Odlikujte jih z medaljami za meščanske zasluge!« je dejal raztreseno in se sklanjal nad črvička.

»Toda, vaše veličanstvo,« se je s ceremonialnim nasmeškom osmelil predsednik, »v našem slučaju je to odlikovanje malce nerodno, seve le zaradi tega, ker ovca pač ne more biti dekorirana z medaljo.«

»Potlej pa jim obesite zvonec okoli vratu!« je zavpil kralj, ki se mu je začela trgati nit znanstvenih razglabljanj. — »Da, obesite jim okoli vratu zvonce, mene pa pustite na miru! Slišite?«

»Da, vaše veličanstvo!« so v en glas odgovorili ministri in, ko so se globoko priklonili, so po prstih odšli iz delovne sobe vznemirjene kraljevske osebe.

Nekaj ur kasneje pa so lampadeforski državniki že hiteli s svojimi mercedesi k šotorom preutelešenih Lampadeforcev, da bi si na lastne oči ogledali čudež.

Kakor je bilo pričakovati, jih je prizor, ki se jim je nudil, globoko pretresel. Stotine krotkih ovac je počasi stopicalo sredi zelene livade, lakomno trgalo bujno travo in zdaj pa zdaj zadovoljno zameketalo. V resnici to nikakor niso bile ovce v pravem pomenu besede, temveč preje nekakšna bajeslovna bitja z ovčjimi telesi in človeškimi glavami. Nekatera so imela brade in brke, druga so bila obrita, tretja pa so nosila očala. Sama Kirka, bi dejal človek, se je dotaknila s svojo čarobno palico teh bivših ljudi, da bi se malce poigrala z njih zemeljskim življenjem in zapustila bodočim vekovom še eno veselo legendo o svoji umazani umetnosti.

Čim so čudna bitja opazila razkošne avtomobile, so takoj vedela, da jih je neka visoka oseba počastila s svojim obiskom. Prenehala so se pasti in so si z pozelenelimi jeziki skrbno oblizala usta. Potem so stresla svoje kodrasto krzno in se brez pravega reda spustila proti svetlikajoči se cesti, visokim gostom naproti. Na cesti pa so se, tam, kjer je že stala majhna gruča lampadeforskih ministrov, postavila v špalir, privzdignila repe v pozdrav in kakor iz enega grla zamekatala:

»Be-e-e! Dobro došli!«

Na ta prisrčen sprejem je kajpada moral odgovoriti sam ministrski predsednik. Ta je res stopil naprej, malce zardel od zadrege, se mirno vščipnil za adamovo jabolko, kakor pevec, ki v usodnem odmoru pred začetkom svojega koncerta preizkuša strune glasilke, ter zavpil tako, kakor se pač spodobi ministru predsedniku v enakem trenutku:

Slavni meščani Lampadeforije! Moje besede ne morejo dovolj izraziti brezmejnega priznanja lampadeforske vlade, ki se z navdušenjem klanja vašemu junaškemu dejanju. V mirni in brezpogojni vnemi, da bi postali vredni sinovi svoje zemlje, ki vas je rodila, ste postali zares povsem drugačni, ste izgubili svojo človeško podobo in ste ko resnični modrijani prezrli življenjsko nečimurnost, prežeti spoznanja, da je še nekaj bolj svetega kakor pa naša osebna dobrobit. In res, kaj je ves zemeljski užitek in naslada, kaj kratkotrajne radosti pred neusehljivim bleskom onega veličja, ki ozarja vaše glave z oreolo nesmrtnosti? Za blagor domovine ste se odrekli sebe in to vas je napravilo za nepozabne junake cele epopeje. Predragi bratje! V imenu lampadeforske vlade se čutim prav posebno srečnega, da vas pozdravim v vašem novem stanju in v imenu njegovega veličanstva kralja Kaktusa I. vam prinašam znamenje visokega meščanskega odlikovanja — po en meden zvonec, ki bo s svojim pastoralnim zvonkljanjem oživljal prijetno tišino vašega idiličnega samotarstva sredi prirode. Bodite zmerom tako potrpežljivi in polni vneme v vašem travopasnem udejstvovanju, da bomo s skupnimi močmi oživitvorili nameravane ukrepe v našem gospodarstvu in premagali krizo. Hura!«

»Be-e-e! Me-e-e! Be-e-e! Do poslednje minute svojega življenja bomo delali prav tako neutrudno za blagor naše drage domovine!« — so ponosno odgovorili začarani Lampadeforci.

— — —

Nekaj mesecev pozneje se je Lampadeforija lahko po pravici imenovala pravo obljubljenno deželo. Lampadeforci so zgrabili krizo za ušesa in jo vrgli iz svoje zemlje celo brez tiste štiri in dvajset urne odpovedi, ki jo po navadi dajemo neljubim gostom. Spet so se odprle tovarne, polne pajčevine: splensneli transmijski pasovi so se kakor nekdanj zavrteli okolo železnih koles strojev, ki so znova začeli s svojo pozabljeno telovadbo. Nezaposlenosti ni bilo več. Povsod je kraljevalo izobilje in ljudje so polnili trgovine. Denarni obrat je bil tako živ, da ponarejevalci denarja niso utegnili pošiljati dovolj bankovcev v promet. Vsi ljudje so jedli črn kaviar in odhajali na drugi svet v luksuznih pogrebnih vozovih. Vso Lampadeforijo je prevzelo nekakšno blazno razsipanje.

— — —

Bog spočetka ni doumel, kako se je mogla brez prelivanja krvi oživitvoriti ideja socialne enakosti, zlasti še v deželi, ki ni imela niti enega socialdemokrata. Kasneje pa mu je vse postalo jasno.

V kozmičnem vsemirju je bil tih poletni večer. Ded Sabaot je sedel oblečen v pyjamo, v svoji rezidenci na asteroidi Cereri in šahiral s hudičem. Baš ko je tedaj bog hotel napraviti veliko rokado, se je hudič prevejano nasmehnil in rekel:

»Ali veš, dedek Sabaot, da vse države na zemeljski obli tekmujejo, katera bo kupila več blaga in sira od Lampadeforije? Povem ti, da se bo ta dežela utopila v zlatu. Daj, odpri še ti tam kakšno trgovinico, da si malce popraviš račune.«

»Torej se jim je obneslo!« je dejal belobradi starec in pazljivo premestil kmeta.

»Da, da,« je odgovoril hudič in poskočil s šahmatskim konjičem proti sovražnemu carju. — »Veš, lampadeforski ministri so se najboljše odkrižali krize. Nezaposlene meščane so poslali na pašo, ko pa so se ljudje izpremenili v ovce, so jih začeli molsti in striči. Iz volne izdelujejo blago, iz mleka — sir. Kaj praviš ti na to? Modro so si izmislili, a? Bolj modro si niti jaz tega ne bi mogel izmisliti, kaj ne?«

»Ej, mladost, mladost!« je vzdihnil ded Sabaot in posegel s trepetajočo roko proti šahovski deski, da bi poslal belo carico k črnemu oficirju. »Blagor tebi, ki si še zdrav in lahko hodiš sem in tja in gledaš, kaj se dogaja po svetu! Toda jaz, odkar sem se paraliziral in venomer sedim v vozičku — ali je to sploh kakšno življenje?«

»Mat!« je zmagoslavno zavpil hudič in črni obraz se mu je raztegnil v hudoben nasmeh.

Gospod pa je jezno stisnil svojo dolgo brado in rekel:

»Ej, ti zvitorepec! Dejal bi, da si tudi ti iz Lampadeforije!«

(Prev. K. Špur in St. Atanasov)

JOHN KNITTEL — PESNIK OBISK PRI AVTORJU »VIE MALE«

KARL FIGDOR

I.

Sonce je vzšlo, moja goro poljublja. Tam v dalji štrlijo graubündenski grebeni.

Skozi obok šipka te pozdravlja globoko spodaj modro jezero. Zrak dehti. Vse cvete. Mimoze in azaleje so pač že umrle, tudi debelolične kamelije so že uvele, zato pa dvigajo rododendroni svoje glave v svetlobo. Na stotine jih je, vrvež plamenečih barv se dviga iz globokega zelenila listnatih vencev.

Pogledam preko podov. Spodaj se sveti kopel, v katero se vsako jutro potopim. Danes pa hitim po dolgi poti skozi moje smrečje. Tam moram voščiti še temu ali onemu drevesu dobro jutro, kopico smehljajočih prijateljev imam tu, ki me niso še nikdar razočarali. Ljudje v sivem onostranstvu živali in rastlin ne morejo nikdar doumeti, kako se očisti duša, ki sme utripati v ritmu večnega življenja.

Ah, uboge duše, ki morajo tekati v krogu, zmedeno in brez obrambe proti usodi... same! Same s seboj!

— Zdaj sem pri vratih. Da, še vedno je tu marmornata plošča z napisom »Hiša v gnezdu«...

Moje gnezdo! Koliko ljudi ima še danes svoje gnezdo? Vse naokrog so vrata, odkar žive ljudje, na stežaj odprta, in usoda valovi z mračnimi udari peruti v notranjost!

Še zadnjič se ozrem. Tam gori v mali rumeni hiši leži na moji pisalni mizi pismo. Pismo Johna Knittla. »Pridite, toliko se moram porazgovoriti z vami!«

In tako se zdaj vozim preko gora in prelazov k prijatelju.

II.

Našel je pot domov. V graubündenski deželi si je kupil kos zemlje. Hišo v varstvu fantastičnih gora ... ogromna stara drevesa jo varujejo, bukve in hrasti. In na gorski trati za ograjo hodijo, ko se zvečeri, v dolgi vrsti in ob zvoku zvoncev čudovite, plemenite, rjave graubündenske krave.

— Zdaj sem na stopničasti poti nizdol. Drobná cerkev stoji tu nad Lago Maggiore. Še nekaj minut pa bom pri »Madonna del Sano«, pri dražestni božji poti. Žična železnica me pelje v globino. To je Locarno.

Še zgodaj je, ko pridem z železnico v Bellinzono. Tu so še vsenaokrog stari gradovi. Branili so proti jugu prelaze, St. Gotthard, San Bernhardin, Splügen. Mala električna železnica se plazi po dolini Mesocco navzgor. Tu je že Graubündenska, tu izginja Tessinska sončna dežela s svojimi svobodnimi ljudmi. Tu se spuščajo nizdol sive gore, s svojimi šapami grabijo po ljudeh, jim stiskajo zrak. Mračno je tu življenje, divja je priroda in lene krvi je vse, kar živi. Še sije sonce po pobočjih, ni še tu Via Mala življenja, tragična in neizogibna, ljudožrka ...

Planinski poštni avto čaka. Hupa trobi trozvočje, počasi se zvija voz po brezkončnih vijugah navzgor na pobočje.

Vedno bolj divji je svet. Pojavijo se ledeniki, zastori iz snega in leda se vrivajo pred svet. Zadnje drevje se umika, gruš in skale, štrleči vrhovi in nebo nad njimi ... gradišča zlih bogov in drugače samo nič.

Vode tečejo. Še tečejo proti Sredozemskemu morju, dolgo pot v sončno deželo. Toda tu je prelazna hiša na Bernhardinu in tu je mladi Ren, vodica, ki hlastno skaklja nizdol proti severnemu morju. Zrak je redek in hladen, četudi je poletje. Cesta se zavija v prepad, proti drugemu prelazu, Splügenu. Pojavijo se drobne skupine hiš, potem zdravilišče za obiskovalce višin, tu in tam kopica gostiln s širokimi verandami in hoteli. Pred nekimi vrati stoji natakár v črnem fraku in mežika kakor kak samotén vran na cesto. Nekaj ljudi izstopi, internacionalno občinstvo, ki ga je pognal strah pred nesmiselnostjo in vrvežem iz milijonskih mest v samoto. Nekaj kmetíc spleza v voz. In dalje gre.

Globlje, vse globlje v človeško deželo. Pojavljajo se naselbine, dolina se širi, že je popoldan. Naenkrat pa se pojavi za oglom kopica pečin. Strmo se dvigajo, oklepajo nas, skoraj se zdi, kakor da dirjajo z nami, rezko tuli hupa.

In naenkrat izgine sonce. Avto se plazi v podzemsko špranjo, zvija se in obrača kljun, kakor bi hotel ubegniti, kakor bi hotel spet na svetlobo. Globoko doli buči reka, zdi se, kakor da si je izrezala pot z nožem. Na skoraj navpičnem pobočju lepe črna drevesa. To je Via Mala!

Brvi vodijo preko prepadov, iz skalnatih votlin grabi tema z vražjo lepoto. Tam čepi v zadušljivi samoti kočá. Drvarji prebivajo v njej. Morda je to kočá žagarja Lauretza ...

Da, tu na Vii Mali mora hudič čepeti na dušah! Mnogo mesecev v letu ne pošlje sonce sem niti enega žarka. Sneg zakriva vse. Potem se zdi človeku, kakor da ni več sveta tam zunaj. Kdor prebiva tu, je obsojen, da mora biti sam, sam s seboj, s svojimi strastmi, s svojim veseljem in s svojim blaznim hrepenenjem. Nobene pomoči ni tu, niti z neba niti z zemlje. Samo morilska samota stiska roke okrog samotnega...

»Strah, pošast Vie Male, se ga je polastila«, pravijo o žagarju Lauretzu. »Njegova silovitost je bila podobna deročim vodam Yzolle. Žena in otroci so mu bili tako rekoč struga za veletok njegovih pregreh. 'Zakaj ne?' je premišljal. 'Zato pač so. Moji so, vsi skupaj. Moja lastnina so.'«

Nemara je eden izmed največjih prizorov, kar jih je kak poet napisal v tem stoletju, prizor obračuna domačih z žagarjem Lauretzom. Kakor je grozen, je vendar poln najgloblje morale. Kje so meje človeških pravic? Kje prične za mučeno, za od življenja in boga zapuščeno kreaturo pravica do ohranitve samega sebe? Ali moramo trpeti do poslednjega dne samo zaradi tega, ker nam prepoveduje paragraf, da sami odpravimo zlo?

— Majhna, svetla lisa se blešči iz mračine. Zelena travnata lisa. Nanjo sije sončni žarek. Preko kremenov skaklja voda v dolino. Medtem ko buči veliki voz mimo, si mislim: Tu sta morala sedeti oba mlada človeka, tu je morala preskočiti prva iskra ljubezni od srca do srca med Silveli, med to kakor iz mesečine stikano postavo, ki je vse drugačna kakor njena sestra in brat iz žagarske koč, drugačna kakor robustna Hana in od življenja že davno strti Niklaus, in med Andreasom von Richenauom, sinom starega plemiškega rodu in preiskovalnim sodnikom.

Ah, Silveli...

Zakaj ji je usoda privedla na pot tega moža? Zakaj se je vprav morala poročiti z njim, pa naj se je še tako borila s svojim srcem? Zdaj je prisilila usoda njega, sodnika, v tragedijo dvojne pravice.

John Knittel je predelal roman Vio Malo v dramo. To delo je šlo preko cele vrste odrov s kipečim uspehom. Povsod je odločil uspeh zadnji prizor tretjega dejanja. Andreas, ki mu je bila izročena pojasnitev umora starega Lauretza, je prišel v žagarsko koč. Našel je tam tudi Silvijo, ki ga je zapustila. Obupno se Hana in Niklaus branita njegovih vprašanj. Niklaus se vedno bolj zapleta. Končno Hana tega več ne prenese.

Hana (rjovi): Kaj za vraga! Česa neki se bojimo. Povej mu vendar resnico in konec!

Niklaus: Pojdi, znorela si!

Hana: S kako pravico sedi tu in nas muči? Silvelin mož je. Tega ne prenesem več. Vstani, povej mu, ali pa mu ti povej, Silveli. Posedate in se cmerite. Nič se ne bojim. (Molk. Slišati je samo Silvelino ihtenje.) Prav, če nočeta vidva govoriti, bom jaz. (Nadvse razburjena pa vendar še obvladana stopi k mizi in nagovori Andreasa od blizu.) Kaj bi storil ti, če bi imel za očeta potepuha, za katerega bi moral leta in leta garati, ki bi ves denar, kolikor si ga zaslužil, razmetal z vlačugami in po krčmah, kaj bi storil ti, če bi te suval kakor klado, če bi moral prebiti šest zim tam gori v Jeffu, kjer ni vode za umivanje, kjer vise zjutraj ledene sveče nad posteljo, kjer zamrzne stranišče in pokajo tla s smrdečo nesnago? Kaj bi storil ti, če bi imel očeta, ki bi metal sekiro za teboj, ki bi te za vse življenje ohromil, ki bi te bil s pestjo po glavi in te pohabil? Oglej si Niklausa, tako je zdelal Niklausa. In tu, tvoja

Silvija, ali ti je povedala, kako si je zlomila roko? Da, še branila je starega, toda stari je to storil, videla sem, kako jo je vlekel za kite k vodnjaku, kako ji je tiščal glavo v vodo. Nato pa je odtrgal železen ročaj črpalke in jo udaril z njim po roki, tako da je sedem dni zapored tulila od bolečine. (Kriči.) Hudič, njegove lastne hčere so morale bežati pred njim, da so rešile svojo nedolžnost. Mene je zgrabil tu, mislila sem, da bom dobila raka. In to še ni vse. — (Pokaže svojo mater.) Oglej si to ženo, ali je še človek? Tu — (plane k materi, zgrabi obleko svoje matere za vratom in jo strže v cunje.) Ali si kaj takega že videl? Bila je nekoč zdrav človek, imela je razum, bila je naša mati — danes si jo oglej — norica — živa rana. (Niklaus in Silvija pograbitata Hano.)

Hana (zbegano, se uporno sklanja naprej): Tu sedi gospod von Richenau kakor učitelj in hoče vedeti, kaj se je s tem možem zgodilo — (Kriči.) Umorili smo ga, mi vsi smo ga umorili — Jöri, Niklaus, mati in jaz — vsi skupaj. Ali slišiš — mi vsi smo storili to. (Osvobodi se brata in sestre.) Pa naj mi pride kdo in mi pridiguje o morali, razbijem mu lobanjo. (Omahne proti mizi, zruši se naprej na mizo, grabi Andreasove roke, nežno se poigrava z njimi.) Andi, in še več — še mnogo več. Jaz — ne bodi okruten s Silveli. Ne zasluži tega. Nedolžna je.

Andreas (si osvobodi roke): Ali je res, kar je povedala Hana?

Niklaus (gre k Andreasu in iztegne roke): Lahko me vkleneš, gospod svak.

Andreas (sam zase): Tako je torej bilo. — (Vstane, hodi gor in dol.) Sedaj vem — je Silveli vse to vedela?

Niklaus: Da, priznali smo ji.

Hana: Ne, sama je spoznala. — Umrla bi danes zanjo. (Vstane.)

Niklaus (plane, obupano): Morali smo storiti, morali smo storiti! Ne kesam se! Ne morem se kesati!

Hana: Da, Andi, boljšega očeta imaš, kakor je bil naš, le kako bi mogel vse to razumeti...

(Mati odide, vodita jo Hana in Niklaus. Andreas stopi k vratom. Andreas in Silvija se pogledata, nastane napet odmor, ki traja nekaj časa, nato odpre Andreas vrata in je namenjen, da odide.)

Silvija (zakliče): Andi, Andi — (Andreas okleva, pride nazaj, naglo pohiti k njemu, se ga obupno oklene.) Nekoč si mi dejal, da bi, četudi bi te pahnili v prepad, veljale tvoje poslednje misli še vedno tvoji ljubezni do mene. Zdaj sem to storila. Prevarala sem te. Vedela sem, da bo prišel dan — moral je priti.

Andreas: Ti si vedela vse to od začetka? Prebivala si v moji hiši — v moji postelji si spala — ves ta čas si vedela, da so tvoji domači morilci. Tvoja dolžnost je bila, da bi mi bila povedala.

Silvija: Nisem ti mogla povedati, nisem mogla — prisegam ti! Pomisli na grozo njihovega življenja — na stradanje — na njihovo bedo —

Andreas: Na vse to mislim, toda ničesar ne opravičuje.

Silvija: Storili so v trenutku popolnega obupa, niso mogli drugače, in jaz sem bila povod — jaz — o Andi, počemu naj sedaj živim —

Andreas: Ali si mislila, da bo tvoja rodbina zavarovana, če boš moja žena?

Silvija: Saj se vendar nisem hotela poročiti s teboj. Prisilil si me do tega —

Andreas: Kolikokrat sem te vpraševal: Ali imaš skrivno bridkost. — Vsakokrat si zanikala in si mi trdno pogledala v oči — in lagala. Mislila si, da sem preveč malenkosten, da mi ne moreš zaupati. S svojimi lažmi si me hotela — držati. Ali ni tako?

Silvija (jezno): Če veruješ to o meni, te nočem več videti —

Andreas: Reci vendar, da to ni res!

Silvija (se umakne od njega, molči).

Andreas: Reci vendar, da to ni res! —

(Silvija se okrene. Andreas odpre vrata, odide.)

Silvija (se zruši, ihte): Andi! —

Zastor.

III.

Bolščava modra žival, nestvor na štirih kolesih, čaka na postaji v Ragazu. John Knittel stoji poleg, zastaven, prekipevajoč moči, smejoč se — boem in grandseigneur, kakor vedno. Žene me preko renskega mostu, ameriški voz žre cesto, John žari, ljubi ga. Pripeljal ga je s seboj iz Egipta, kjer je prebival zadnje zime. Da, tudi oba Berbera bosta kmalu prišla — slugi, ki ne moreta živeti brez »paše«.

Navzgor po gorskem pobočju, mimo starih letnih dvorcev, skozi majhno selo. Za gozdnim robom je že Lichtenstein, po svetovni zgodovini čudovito pozabljena neznatna kneževina. Neka vrata so odprta, dolg uvoz, ki ga obdaja vrsta dragocenega sadnega drevja, vodi k hiši, ki se ugodno skriva pod svojo globoko streho. Star vrtnar odpre vrata. Vstopim v hišo. Presenečen se ozrem. Knittel se glasno zasmеji.

»Sveda ste to že nekoč videli«, pravi. »V Weimaru. Gospoda tajnega svetnika Goetheja stopnišče!«

— In potem, pol ure kasneje, me ponosno vodi po svoji posesti. Vse še ni dovršeno. Tu je gospodarsko poslopje. Prezidano bo, zgoraj, kjer je zdaj podstrešje, bo delovna soba, ogromen prostor, kjer bodo misli lahko poletavale daleč, do sivih grebenastih vrhov domačih gora, ki resno prikimavajo skozi okno. Tu, ob tej steni bo knjižnica, iz opuščene hiše pri Kairu pridejo preproge, podobe in zbirke. »Čudovito, če lahko človek tu dela ... med nebom in zemljo ... docela sam s seboj in s tem, kar mu velewa ukaz v notranjščini!«

Njegove oči pa se spet smejejo. »Ali hočete postrvi za obed? Ali jih greva loviti? Tam pod starimi drevesi v malem ribniku švigajo. Sam sem jih prinesel, da so se zaplodile. In vino iz mojega vinograda bo zraven! Tja poglejte! Najboljša lega je nad švicarskim Renom.«

Zares, postrvi so odlične in še boljše je njegovo vino. Sediva pogreznjena v sedežih, prižgala sva si pipi in on pripoveduje. O svojem novem romanu. Kakor vedno je in kakor pri vsakomur, ki ustvarja. Nebo in peklo grabita v dušo. Marsikdaj se počutiš kakor bog in marsikdaj si ohromljen, umirajoč, norec.

»Tudi veselje ustvarjanja terja svojo ceno!« mu pravim.

Prikima.

»In vendar človek mora«, odvrne. »Četudi je huje kakor z ljubeznijo. Na zdravje. Na vašo prihodnjo knjigo in na mojo!«

IV.

In spet brzi voz. Knittel sedi za krmilom, neukrotljiv kos življenja. Odpira plin, vedno bolj in bolj. Stoštirideset kilometrov na uro! Pravkar prihaja vlak.

»Pozdravljeni! Na svidenje!«

Zamolklo tuli hupa. Tam brzi bolščava, modra žival proti beli cesti. Izginila je v dalji...

Lahno se pozibava vlak. Neslišno se razgrinja preminjava podoba švicarske dežele, pašniki, gore, globeli, sever in jug. »Mala Amerika« imenuje Knittel Švico.

Zaprl sem oči in mislim na prijatelja, na njegovo pustolovsko življenje in na svet, ki ga je v vseh teh letih njegovo pero odkrilo. Šele v štiri-desetih letih je. Vedno više raste njegovo delo...

Zaveda se usode posameznika vse tja gor do usode našega sveta.

Predigra mladega človeka: »Popotvanja Aarona Westa«, izmišljena zgodba z Južnega morja polna hrepenenja. »Pot skozi noč« — kos avtobiografije. »Tereza Etienne« — tragedija ljubeče žene, žene, ki se pregreši in dela pokoro. Potem zopet tragedija žene, v Maroku: »Koman-dant« in nato tragedija naroda, tragedija voditeljstva — »Abd el Kader«. Sledita dve knjigi iz Egipta: »Modri bazalt«, tesnobno vprašanje: Ali je ljubezen večna? In zdravniški roman »Al Hakim« s svojo preko egipčanskega miljeja daleč rastočo zahtevo po človečnostni in pravici, ne samo za posameznika, marveč tudi za celokupnost. »Vio Malo« boste sedaj čitali — to knjigo, ki je na široko zasnovana kakor simfonija, veličastna v velikem kakor v neznatnem — eno samo izkričano vprašanje na usodo: Ali mora človek poginiti med bogom in hudičem — potrpežljivo, ne da bi se smel braniti, ker hoče tako kos papirja, samo ker hoče to paragraf, ki ga je napravil in tolmačil trezen uradnik? —

V.

Njegovo novo veliko delo se bliža zdaj koncu. Zraslo je iz drugih, njihovi liki stoje med kulisami. Toda dve osebi od takrat stojita v ospredju odra, Tereza Etienne in njen sin. Sin grešne ljubezni, obreme-njen z verigami preteklosti, se osvobojuje — prvi bojevnik ogromnega načrta, ki naj reši raztrgano današnje človeštvo.

In medtem ko je prišel neslišni vlak z menoj vred iz nekega predora zopet na svetlo, vidim z zaprtimi očmi pred seboj znova njega, Johna Knittla, z očmi, ki so širom uprte v daljo, vidim ga, kako drvi za krmilom svojega bolščavega, modrega nestvora po belem pasu ceste.

Naprej, vedno naprej.

Navzgor.

SVETOSLAV MINKOV

»Pa ne da bi se vam zdela literatura podobna sedefu, baklavi ali torti? Daj, prigrizni, bratec, da ti postane sladko, popij čašico vode, pa boš sladko zaspal — takole mislite? Res, tudi takšno literaturo imamo, toda ta je za bibliofile. Vi pa, radovedni, živi ljudje, ki se na vsakem koraku znašate drug nad drugim in se skrivaj pogovarjate o vseh mogočih umazanijah, prodajajte komu drugemu svojo paradno estetiko, zdaj pa molčite in poslušajte! Življenjska vprašanja se morajo reševati malce medicinski, to se pravi brez sramu in zardevanja. Čemu naj bi si lagali in se delali bolj dostojne, kakor smo?«...

Tako pravi Minkov v eni svojih mojstrskih povesti. Ta karikaturist sodobne stvarnosti je že od vsega začetka svojega udejstvovanja na literarnem polju krenil svojo lastno pot. Dočim bolgarski pisatelji do njegovega časa in večinoma tudi njegovi sodobniki skoraj izključno zajemajo snov iz kmečkega življenja, vasi in provincije, posega Svetoslav Minkov prav tako izključno le v kroge izobraženstva.

Minkov se je začel oglašati v začetku dvajsetih let in izprva se je zdelo, da bo ostal le amater; njegova ironija ni bila ostra, preje pikantna, njegov humor poza in manira. Proti koncu dvajsetih let pa je prišlo pri njem do globokega prečiščenja, vse bolj se je otresal poze in manire, in v njegovem ustvarjanju nastaja nov moment — začetek resnega umetniškega ustvarjanja.

Trije odlični elementi karakterizirajo vse njegove povesti: Dobro opazanje, neprisiljena satira in živa, stvariteljska fantazija. Danes je Minkov najzanimivejša osebnost mlade bolgarske literature, najoriginalnejši bolgarski pisatelj, ki je brez predhodnika, pa tudi noben sodobnik ni doslej še krenil po njegovih stopinjah. Vsaka njegova knjiga — ki jih ima že celo vrsto — pomeni zanj korak naprej in Minkov je vse bolj edinstven iracionalist v bolgarski literaturi.

Minkov živi v najtesnejši povezanosti z bolgarsko sodobnostjo. Znana so mu njena stremljenja in vse njene negativne plati. Kot človek in kot umetnik čuti vsa njena protislovja. V njegovih povestih vre svojevrsten svet, uslovljen z mehanizacijo vsega današnjega življenja, ob katero se tako rad spotika. Ni mu toliko do tega, da nam pokaže zunanjo soodvisnost dogodkov, seznaniti nas hoče predvsem le z njih psihološko podlago, idejnim smislom. Za njegovo drzno fantazijo žari pronicavo oko pristnega zemljana, ki je v najresnejšem odnosu do problemov stvarnosti, ki niso zgolj bolgarski, temveč tudi univerzalni. V njem živi boder duh, odlikuje se po visoki kulturi in z razgledanostjo po svetu ter z zdravim socialnim čutom. Vse to ga usposablja za vrednega branitelja višje etike in lepote.

Osnovni element Minkovih satir je groteska. Poln je nepričakovanih in nenavadnih paradoksov, ki pa nikoli niso le prazna besedna igra. Duša modernega človeka, kulturne pridobitve novega časa — vse to mu daje snovi za pripovedke, polne fine ironije, ki pogosto prehaja v sarkazem, polne originalne duhovitosti, ostrega opazovanja in zlasti bogate fantazije. Vse to pa daje njegovim pripovedkam poseben čar in svežost.

Svetoslav Minkov je rojen v Radomiru blizu Sofije, leta 1902. Doslej je izdal tele zbirke fantastičnih pripovedk:

»Sinjata hrizantema«, »Časovnik«, »Ognenata ptica«, »Igra na sjenkrite«, »Hiša pri zadnji svetilki«, »Avtomati«, »Damata s rentgenovi oči« in »Taraležova koža«.

Svetoslav Minkov pa je tudi odličen mladinski pisatelj in je doslej izdal nekaj mladinskih knjig. Najbolj znani sta »Zaharnoto momiče« in »Maskiranata lisica«.

K. Š.

P O R O Č I L A

VINKO MÖDERNDORFER, SLOVENSKA VAS NA DOLENJSKEM

(Samozaložba, Ljubljana 1938, 176 strani.)

»Menda so marsikateremu razumniku bolj znane mene sončnih peg in njih vplivi na zemljo, kakor pa narodnogospodarski položaj našega kmečkega ljudstva.«

(Möderndorfer, v uvodu cit. dela.)

K svojim knjigam je Vinko Möderndorfer priključil doslej pač najvrednejše svoje delo: Slovensko vas na Dolenjskem. Že v recenziji njegove »Sodobne šole« (v zadnji številki Modre Ptice) sem omenil, kako si slovenski učitelj sam krči pot k novi šoli. S svojo »Slovensko vasjo« pa je avtor pokazal, kako more učitelj s temeljitimi proučevanji zasaditi plug v deviško neznano ledino slovenske vasi. Seveda je treba veliko vztrajnosti in neizčrpne pridnosti, da zbere človek tako morje števil in jih smiselno uredi. Möderndorfer je zmozel oboje in prav bo, če bo našel pogumnih posnemovalcev: imeli bodo lažje delo, ko jim je že pokazal pot. Okoristiti se morejo z njegovimi izkustvi in se izogniti napakam, brez katerih pionirsko delo, kakor je Möderndorferjevo, skoraj ne more biti.

Poglavitna prednost Möderndorferjeve »Slovenske vasi« je pač ta, da ne postavlja stavbe praznih trditev in ne izvaja nesmiselnih zaključkov, kakor to razni slovenski avtorji prav na vseh področjih le preradi delajo. Möderndorfer zida le na neomajnih temeljih statističnih podatkov, zato so tudi zaključki, ki jih izvaja, stvarni in se kot nujni prav za prav vsiljujejo sami. Tu pa tam mu je seveda spodrsnilo in so razlage površne ali celo nevzdržne. Ker sem precej ostro kritiziral 19 strani obsegajočo statistiko v »Sodobni šoli«, češ da je »nema« in »slepa«, moram za »Slovensko vas« ugotoviti, da tu teh nedostatkov skoraj ni več. (Zasluga ne gre kritiki, ker je delo izšlo pred njo). Še zmerom

pa so nekatere razpredelnice nekoliko nejasne, okorne, nekatere ne dajo pravega rezultata, ker v kategoriji posestnikov F (21 do 50 ha) niso ločeni posli od družine posestnika, nikjer pa tudi ni jasno opisan odnos gospodarja do poslov niti vprašanje, ali jedo isto hrano in tudi sicer žive v istih prilikah. Neločevanje gospodarjev in poslov pa v nekaterih problemih daje statistično pomanjkljive podatke, kakor da so razmere trdega kmeta prav tako ali celo še slabše kot pri polzemljakih ali zemljakih. Dobro bi bilo, da se naši zbiratelji statističnega gradiva seznanijo s statističnimi metodami: njihove statistike bi postale bolj pregledne in eksaktne. Pridobile bi tu še nekatere Möderndorferjeve razpredelnice, ki jih je avtor sestavil prav veliko. Tako na primer je bolje, če odstotke navajamo poleg absolutnih števil in ne pod njimi; pri odstotkih je treba navesti, na kakšno celoto se nanašajo (pri nekaterih Möderndorferjevih razpredelnicah je treba odnose odstotkov šele iskati!).

V primeri z vrednostjo zbranega gradiva so to le male napake. Opozoriti je treba še na prav važen statistični problem: zakonite zaključke moremo izvajati le iz velikega števila opazovancev. Zlasti to velja za probleme ljudskega gibanja, zdravja in sploh za vse specifično človeške probleme. Tako na primer kaže uganka, ki jo Möderndorfer postavlja na strani 69., da nima posebno solidne podlage. Razmerje rojstev v Št. Juriju je namreč 1113,7 dečkov proti 1000 deklicam, kar predstavlja izredno visok presežek dečkov, razmerje pri nezakonskih otrokih pa je 838,7 dečkov proti 1000 deklicam, torej ravno obratno kot pri zakonskih otrokih. Če bi bilo vsaj toliko opazovancev, kolikor kažeza razmerji, bi to bil raziskovanja vreden problem. Nezakonskih otrok pa se je narodilo od l. 1920. do 1931. (razpredelnica IV, 2 na strani 75) komaj 57. Tudi če bi to število potrojili, bi še ne zadoštovalo za postavljanje razmerij s tisoči!

Kdor že pri tako malih številih zasluti zakonitosti, mora raziskovati veliko število primerov! Möderndorferjev postopek torej ne vzdrži kritike. Opomba na strani 75 na primer pove: nezakonskih dečkov umre 68,7 %, deklic pa samo 31,3 %, kar bi nas moglo vznemiriti. Ko pa pogledamo absolutna števila, vidimo, da je umrlo v enajstih letih vsega 11 dečkov in 6 deklic — kar je lahko slučaj. Tudi razpredelnica XII (bolezni otrok) pove malo, ker je pač malo opazovancev. Zato kaže ta razpredelnica le razmere v Št. Juriju samem, pa še zanj ni mogoče izluščiti zakonitosti. Isto velja tudi za nekatere druge razpredelnice. Pri čitanju Möderndorferjevih razpredelnic in odstotnih števil moramo torej biti previdni. Avtor sam nam, razen pri zgoraj omenjenem primeru z razmerji v tisočih, to delo olajša s tem, da nam povsod navaja absolutna in relativna števila (odstotke). To opozorilo velja zlasti tistim, ki bi že iz tega gradiva hoteli izvajati zakonite zaključke. Tudi avtor sam bi bil mogel upoštevati to dejstvo, olajšal bi si bil delo in nekoliko razbremenil statistično gradivo.

Ko avtor z vseh strani prikaže Št. Jurij pod Kumom, mu je treba šteti v dobro, da je nanizal mnogo razvojnega gradiva in zato statistike tudi niso več slepe: kažejo tendence razvoja. Druga pozitivna plat pa je še ta, da še precej primerja podatke Št. Jurija s podatki drugih okrajev in vse Slovenije, včasih tudi s podatki za vso državo ali drugih banovin, pa celo z drugimi državami. Tako prikaz dolenjske vasi ne visi v zraku, izven časa in prostora, ampak se nam prikaže v svoji dinamiki in v primeri z ostalim svetom, kolikor je to bilo v tem okviru potrebno in — možno. To je tudi eden izmed vzrokov, da delo, zaključeno leta 1933., v petih letih ni postalo neaktualno, poleg tega se razmere v tem času niso bistveno izpremenile, avtor pa je z nekaterim opombami tik pred objavo delo nekoliko popravil.

Slovensko vas na Dolenjskem, Št. Jurij pod Kumom, je avtor obdelal v petih poglavjih. Tu moramo omeniti, da za bralca niso tako važne tekoče številke poglavij (kazalo!), važnejši je naslov, ki pove vsebino! Isto velja tudi za nekatere razpredelnice v tekstu in kazalu.

V prvem poglavju (»Št. Jurij pod Kumom«) citira avtor krajevne in zgodovinske zapiske, opiše šolstvo (ki ga je že obširneje opisal v »Sodobni šoli«), občinsko upravo, ki je pač taka kakor v večini slovenskih podeželskih občin, nato pa obdelata zgodovino vasi. Vsa čast, da je zagrabil kolikor je le mogel daleč nazaj.

Nekateri zgodovinski podatki bodo vsekakor služili pri osvetljevanju slovenske zgodovine sploh. S tipizirujočo Stiplovskevo ilustracijo prikaže na 21. strani posestne razmere v vasi ob koncu 17. stoletja. Poleg graščinske in cerkvene posesti so imeli svobodnjaki komaj 4 % hišnih števil in 3 % kmetij. Od ostalih problemov, ki jih tu osvetljuje, so važnejši: vprašanje slovenskih županov kot zaupnikov gosposke, vprašanje najdenčkov, ki so stalno mešali domorodno prebivalstvo ter seznam ledinskih imen. Takih zbirk ledinskih imen bi mogli napraviti več in izluščiti iz njih sistem, ki bi ne služil le jezikoslovcem, ampak bi morda odgovoril tudi na druga vprašanja o življenju našega človeka.

V drugem poglavju pokaže avtor posebnosti v značaju našega kmeta. Važnejša je zlasti zbirka narodopisnega blaga, s katero je hotel prikazati nizek nivo našega kmeta. Ta »verovanja«, kakor jih imenuje, pa so le zbrana. Uredniški poskus po kategorijah (čas in predmet) ni uspel in bi bilo boljše, da bi ga avtor kar opustil. Naj navedem le en primer: pod »E. Razno« ima na strani 53. oddelek »Napovedi«, ki obsega par vrst, v resnici spada tudi mnogo ostalega nabranega gradiva med te »napovedi«. Prav tako je zgrešena vsa ostala razdelitev. Še večja napaka je v tem, da avtor ni ločil verovanja (vraže) od pravljic oziroma razlag raznih dogodkov in tega, kar mnogi verujejo, od vraž posameznikov. Uredniški poskus bi imel smisel v taki razporeditvi: od vraž, katerim podlegajo vsi, do vraž posameznikov, nato razlage raznih dogodkov, zopet od splošne do posamezne, in pravljice. Taka razdelitev bi dala jasnejši vpogled v psihični nivo Šentjurca. Prav pa je, da tako gradivo smotno zbiramo in objavljamo. Möderndorfer je v tej smeri že veliko napravil. — Razlaga materializma našega kmeta na strani 56. je plehka. Dobri odnosi z zlimi duhovi in pravilo »Boga se boj, hudiča pa ne draži«, ne morejo biti vzroki materializmu. Zdi se, da je avtor besedo materializem na tem mestu rabil v vulgarnem smislu, kar pa je v takem delu, zlasti še zanj, precej hud prestop.

V tretjem poglavju (»Prebivalstvo naše občine«) razmotriva Möderndorfer na osnovi številnih razpredelnic prav vsa vprašanja sestave prebivalstva, ljudskega gibanja, zdravstvenih in prehranjevalnih razmer ter telesnega razvoja otrok. V četrtem poglavju (»Naše kmečko gospodarstvo«) pa zopet prav temeljito prikaže vsa gospodarska vprašanja od posestnih razmer, kmetijskega pridelovanja (ločeno po panogah), splošnega stanja in bilance

kmečkega gospodarstva do zadolžitve. Vse te probleme prikaže vestno in prinaša zelo važno gradivo. Lapsusov seveda ne manjka, na nedostatke razpredelnice pa sem opozoril že zgoraj.

V zadnjem, petem poglavju, avtor dokaj posrečeno obdela vprašanje krize. Le pri tem poglavju je pač nekoliko neugodno, da je bila knjiga napisana že leta 1933. Medtem je bila namreč kriza premagana, nastopil je nov konjunktorni cikel, ki pa za agrarno produkcijo ni prinesel sproščenja in izboljšanja, zlasti ne za našega kmeta. Agrarna kriza (pričela se je pred industrijsko!) ne sovпада z industrijsko, ob njej se le pogloblja. Žal ti problemi niso obdelani. Škoda tudi, da je

moral izpasti zaključek, ki je bil gotovo najbolj klena avtorjeva izpoved k obravnavanim problemom.

Ko zaključujem, moram poudariti, da pomeni pojav »Slovenske vasi« na slovenskem knjižnem trgu kljub njenim napakam prav razveseljav dogodek. Nihče, ki se zanima za usodo slovenske vasi, ne bo mogel mimo te zanimivo pisane in na stvarnih podatkih zasnovane Möderndorferjeve knjige.

Skrajni čas je, da slovenski človek bolj spoznava življenjske probleme slovenskega človeka in svoje grude, kajti še zmerom je Möderndorferjev stavek, ki sem ga postavil na čelo te recenzije, sramotno resničen.

A. N.

R A Z N O

AVTORICA »GÖSTE BERLINGA« OSEMDESETLETNICA

Selma Lagerlöf, ena izmed redkih žen, ki je prejela Nobelovo nagrado, je dopolnila svoje osemdeseto leto. Švedinja je, torej iz ene izmed srečnih dežela na severu Evrope, kjer sta civilizacija in kultura dosegli najvišjo stopnjo in si našli med seboj najlepše ravnovesje in kjer si je tudi žena priborila svoje pravo mesto v družbi in tudi dokazala, da ji to mesto resnično pripada.

Njeno delo in njeno ime sta razširjena med vsemi kulturnimi narodi. Njeni spisi so prevedeni v nad štirideset jezikov. Čudovita, skoraj pravljlična preteklost njene domovine Švedske vstaja pred našimi očmi. Tu so stari dvorci s svojimi trdimi gospodarji in oblastnimi gospodi, tam kmetje s svojimi večno enakimi veselji in spori, s svojim delom, s svojo zemljo. »Zaharias Topelius«, »Charlotte Löwenskjöld«, »Voznik smrti«, pred vsemi pa »Gösta Berling«, to nesmrtno delo, polno prečudne melanholije in živih podob iz preteklosti, nas seznanjajo s švedsko zemljo, s tistim nespremenljivim v njej, ki ostaja mimo vsega prehodnega trajno in večno nespremenjeno. Njena umetnost je prav tako vsesplošna, kakor je vsesplošno vse, kar je resnično velikega. Vendar ima za čitatelja še poseben čar neki odtенок čisto ženskega gledanja na svet in na stvari v njem, kar nudi prijetno protiutež proti drugim stvaritvam, ki so bile do nedavna skoraj izključno domena moškega. Vse tisto, kar se zdi nam moškim predvsem važno, idejna opredeljenost, politična, svetovnonazorska usmerjenost, je pri Lagerlöfovi samo eden izmed nešteti

drugih činiteljev, ki ga opisuje z isto ljubeznivo objektivnostjo, kakor vse ostale človeške zadeve. Če bi bil še komu potreben dokaz, da je žena moškemu enakovredna, nujno dopolnjujoč tvorec človeške kulture, naj čita Selmo Lagerlöfovo.

Poleg »Göste Berlinga«, ki ga je v slovensčini izdala Založba Modra ptica, velja za najlepše delo Selme Lagerlöfove njena mladinska knjiga o Nils Holgerssonu in divjih goseh. V njej je poleg čudovite pravljličnosti, kjer se prepletajo usode človeka in živali, podala mladim Švedom prekrasen opis njihove domovine.

Osemdesetletnica te velike žene je dogodek, ki ga je proslavil ves kulturni svet.

V. B.

PEARL S. BUCK PREJELA NOBELOVO NAGRADO

Avtorica »Dobre zemlje«, ki je izšla poslovenjena v Založbi Modri ptici, »Mater« in še nekaterih drugih romanov, je druga žena, ki se je danes spominja civilizirani svet. Podeljena ji je bila namreč letošnja Nobelova nagrada za literaturo. Hči ameriškega misijonarja je svojo mladost preživela na Kitajskem in do dna spoznala to deželo in njenega človeka, ki mora danes prenašati toliko gorja. V svojih romanih je naslikala vso bedo in vso uporno borbo kitajskega kmeta, da bi izboljšal svoj položaj, da bi se dvignil iz nižin v udobnejše življenje. Prirodne katastrofe, povodnji, bolezni, vojna, vse to ga obiskuje. Eno pa mu ostane: njegova tisočletna last, »dobra zemlja«, po kateri pa steguje danes tuji osvojevalec svojo grabežljivo roko.

V. B.

NA

statine knjig

BOMO ZOPET RAZPOSALALI

kot božične nagrade

SVOJIM NAROČNIKOM

Udeležite se vsi velike nagradne akcije, ki jo Založba Modra ptica razpisuje za Božič in Novo leto. Za vsakega novega naročnika, ki ga pridobite v času od 10. decembra 1938. do 31. januarja 1939., Vam pošljemo *posebno bogato* knjižno nagrado. Po 31. januarju ne bodo tako bogate nagrade več v veljavi. Ne zamudite torej te izredne prilike in si povečajte svojo knjižnico, lepi knjigi pa pridobite vsaj enega novega prijatelja.

Nagrade, ki veljajo samo do 31. januarja 1939., so sledeče:

Kdor pridobi *enega* novega naročnika na naše redne publikacije, si lahko izbere za nagrado eno izmed sledečih knjig vezano v platno:

KNUT HAMSUN
BLAGOSLOV ZEMLJE
Roman.

KNUT HAMSUN
POTEPUHI
Roman.

WALTER SCOTT
IVANHOE
Roman.

EMIL LUDWIG
NAPOLEON
Biografski roman.

FÜLÖP MILLER
SVETI SATAN
Biografija.

LYTTON STRACHEY
KRALJICA VIKTORIJA
Biografija.

MADELON LULOFS
GUMIJEVE PLANTAZE
Roman s Sumatre.

PEARL S. BUCK
DOBRA ZEMLJA
Roman o Kitajski.

PROSPER MERIMÉE
SENTJERNEJSKA NOČ
Roman.

JACK LONDON
DOLINA MESECA
Roman.

SIGRID UNSET
JENNY
Roman.

V. BLASCO IBANES
KRVAVE ARENE
Roman.

SINCLAIR LEWIS
ARROWSMITH
Roman.

MAKSIM GORKIJ
TRIJE LJUDJE
Roman.

D. H. LAWRENCE
SINOVI IN LJUBIMCI
Roman.

JANKO LAVRIN
**DOSTOJEVSKI,
NIETZSCHE, TOLSTOJ**
Tri študije.

JORDAN JOVKOV
ŽANJEC
Roman iz bolgarskega življenja.
(Samo v platno vez.)

KARL ČAPEK
POGOVORI Z MASARYKOM
knjiga o velikem človeku filozofu in državniku
(Samo v platno vez.)

IVAN A. GONCAROV
OBLOMOV
Roman.

OTTO WEININGER
SPOL IN ZNAČAJ
Roman.

JACK LONDON
MARTIN EDEN
Roman.

VLADIMIR BARTOL
AL ARAF
Zbirka novel.

ANDRÉ MAUROIS
OBDOBJA V LJUBEZNI
Roman.

HEINRICH MANN
VELIKA STVAR
Roman.

IVAN S. TURGENJEV
**POMLADNE VODE
OČETJE IN SINOVI**
Dva romana.

THAMES WILLIAMSON
**ZEMLJA MI JE
POVEDALA**
Eskimski roman.

JOHN GALSWORTHY
SAGA O FORSYTIH
Trije romani. Za vsakega novega naročnika
pošljemo en roman v mehko vezan.

Kdor pridobi *dva* nova naročnika, si lahko izbere *dve* izmed gori naštetih knjig ali pa eno *v polusnje* vezano.

Kdor pridobi *tri* naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *štiri v platno* vezane ali *dve v polusnje* vezani.

Kdor pridobi *štiri* nove naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *pet v platno* vezanih ali *tri v polusnje* vezane.

Kdor pridobi *pet* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *šest v platno* vezanih ali *štiri v polusnje* vezane.

Kdor pridobi *šest* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *osem v platno* vezanih ali pa *šest v polusnje* vezanih.

Kdor pridobi *sedem* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *devet v platno vezanih* ali pa *sedem v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *osem* naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *deset v platno vezanih* ali pa *osem v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *devet* naročnikov, prejme lahko izmed gori navedenih knjig *dvanajst v platno vezanih* ali pa *devet v polusnje vezanih*.

Kdor pa pridobi *deset* naročnikov, mu pošljemo za nagrado v platno vezano, čez 1700 strani obsegajoče in bogato ilustrirano veledelo angleškega pisatelja

H. G. WELLSA

»Svetovna zgodovina«.

Kdor pa to delo že ima, si lahko izbere za deset naročnikov *trinajst* izmed gori navedenih *v platno vezanih* knjig ali *deset v polusnje vezanih*.

Te božične nagrade bomo začeli razpošiljati s 1. februarjem. Ker so nagrade izredno bogate, je razumljivo, da jih bomo lahko poslali samo tistim, ki bodo pridobili samo zares *zanesljive* in *plačujoče* naročnike in ki bodo imeli tudi sami poravnane vse že zapadle obroke. Naročilnice za pridobivanje novih naročnikov so priložene reviji.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

ŽE V NEKAJ DNEH BOSTE PREJELI OGROMNI ROMAN

J O H N A K N I T T L A

„VIA MALA“

Ko ga boste začeli čitati, ga ne boste odložili prej, dokler ga ne boste prebrali do konca. Toda ne pustite, da bi Vam knjiga potem brez haska ležala v omari. Pokažite jo svojim znancem in prijateljem ter jih poizkušajte pridobiti za naše naročnike. — Zahvalili se Vam bomo z bogato knjižno nagrado.

DEKALOG

ZALOŽBE MODRE PTICE

(Preberite natančno)

1. Poslovno leto Založbe Modre ptice se prične vsako leto s 1. decembrom in se konča s 30. novembrom prihodnjega leta. Zato izide prva številka revije in prva knjiga že v decembru, zadnja (dvanajsta) številka revije pa v novembru prihodnjega leta. Knjige izhajajo zaporedno, vsake tri mesece ena. Prva navadno v decembru, druga v marcu, tretja v juniju, četrta v septembru.

2. Naročnina znaša za vse leto:

za knjige vezane v mehko Din 180'—,

za knjige vezane v platno Din 240'—,

za knjige vezane v polusnje Din 300'—.

Naročnina se lahko plačuje tudi polletno, četrletno ali mesečno v enakih obrokih. Poleg te naročnine plača naročnik še enkratno pristopnino Din 10'—, in sicer ob pristopu.

3. Kdor se ne naroči na vse štiri knjige, ne prejema mesečne revije in plača naročene knjige po knjigotrških cenah, to je najmanj 25% dražje.

4. Kdor je reden naročnik Modre ptice, ima pravico, da dobi vsako redno knjigo, ki jo naroči pri nas in ki je izšla v Založbi Modri ptici, po naročniški ceni, to je 25% ceneje, kakor v knjigotrstvu.

5. Naročnino je treba plačevati zmerom vsaj vsak mesec sproti. Še bolje pa je, če je naročnina plačana vsaj za tri mesece naprej. Kdor ne plačuje naročnine redno, ga opominjamo in mu zaračunamo stroške za opomine. Kdor se tudi opominom ne odzove, mu ustavimo pošiljanje publikacij in izterjamo ves znesek, ki bi ga moral naročnik do konca leta še plačati, po pravnem zastopniku in mu nato pošljemo še tiste publikacije, ki smo mu jih zaradi nerednega plačevanja ustavili. *Pripominjamo pa, da so nam opomini in sploh vsako izterjevanje izredno neljubi, ker nas ovirajo pri poslovanju. Zato prosimo naročnike, da redno plačujejo naročnino, za kar jim bomo resnično hvaležni.*

6. Kdor se naroči na Modro ptico, ne more tega naročila med letom več preklicati, marveč je dolžan, da poravna celoletno naročnino.

7. Kdor bi v prihodnjem letu ne želel biti več naročnik, nam mora javiti svoj odstop najkasneje do 1. oktobra vsakega leta. Takrat gredo namreč publikacije za novo poslovno leto v tisk in se na poznejše odpovedi ne bi mogli več ozirati. Dolžan je še naprej sprejemati knjige in poravnati naročnino.

8. Založba si pridržuje pravico, da v slučaju potrebe ali morebitnih nepremostljivih ovir zamenja eno izmed najavljenih knjig z drugo, ki pa mora biti literarno tudi dobra in pomembna.

9. Naši naročniki si lahko povečajo svojo knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov. Razpisane so vedno bogate nagrade.

10. Cenjene naročnike prosimo, da nas o vsem, s čimer morda niso zadovoljni, obveste in da nam vedno javljajo svoje želje in nasvete. Zmerom smo pripravljeni upoštevati, kar je v korist celoti, pa tudi ustreči vsakemu posamezniku, če nam je mogoče.

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Klišeeje
 vseh
 vrst
 po
 fotogra-
 fijah
 in
 risbah
 izvršuje

**Klišarna
 St. Deu**
Ljubljana, Dalmatinova ul. 13

**.KUVERTATM
 LJUBLJANA**

TYRŠEVA CESTA 67

TVORNICA KUVERT IN
 KONFEKCIJA PAPIRJA

Tiskarna Merkur

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO IZVRŠILA HITRO,
 LIČNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE,
 REVJE, KUVERTE, MEMORANDE, RACUNE, LETAKE, LEPAKE,
 POSETNE KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
 VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
 UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB«,
 KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE
 TELEFON 25-52